

**Informasjon fra
Utenriksdepartementet**

UDs Informasjonsseksjon
formidler informasjon om utenrikspolitiske,
handelspolitiske og bistandspolitiske tema.
Materiell kan bestilles fra faks nr. 22 24 27 87

UDs sentralbord, tlf. 22 24 36 00
Faks 22 24 95 80 eller 22 24 95 81

Et utvalg av UDs informasjon er
tilgjengelig på Internett: <http://odin.dep.no>

Besøksadresse: 7. juni plassen
Postadresse: Postboks 8114 DEP, 0032 Oslo

Informasjon til media:

Departementets pressetalsmann og
informasjonsleder for bistandspolitiske emner
kan kontaktes via UDs sentralbord

Utenlandske journalister:

Norges Internasjonale Pressesenter,
NIPS, er UDs servicesenter for utenlandske
journalister i Norge, tlf. 22 83 83 10

Utenfor Norge kan informasjon fra UD
formidles fra norske ambassader eller konsulat

Utgitt av Utenriksdepartementet

April 1997

Trykk: GCSM AS, Oslo

Opplag: 800

E-529 B

ISBN 82-7177-454-9

«Kultursjokk og korrektiv» – Evaluering av UD/NORADs studiereiser for lærere

av Agderforskning

Rapporten er laget for Utenriksdepartementet av Agderforskning

Departementet har ikke ansvar for den informasjon
eller de synspunkt som framkommer i rapporten,
dette ansvaret tilligger Agderforskning



Innhold

1. SAMMENDRAG	4
1.1. BAKGRUNN	4
1.2. UTVELGING, FORBEREDELSE, GJENNOMFØRING OG OPPFØLGING	4
1.2.1. Utvelging	4
1.2.2. Forberedelse for utreise	4
1.2.3. Gjennomføring av reisen	5
1.2.4. Avslutningsseminar / oppfølging	5
1.3. ORGANISERING OG SAMARBEID / ANSVARS- OG ROLLEFORDELING	5
1.3.1. Organisasjon	5
1.3.2. Finansiering	6
1.4. RESULTATER OG MÅLOPPNÅELSE	6
1.4.1. Resultater	6
1.4.2. Måloppnåelse	6
1.5. OVERORDNET KONKLUSJON	7
2. KONKLUSJONER OG ANBEFALINGER	8
2.1. UTVELGELSE, FORBEREDELSE, GJENNOMFØRING OG OPPFØLGING	8
2.2. ORGANISERING/SAMARBEID - ANSVARS- OG ROLLEFORDELING	8
2.3. RESULTATER / MÅLOPPNÅELSE	9
2.4. OPPFØLGING	9
3. BAKGRUNN	10
3.1. BAKGRUNN FOR PROSJEKTET	11
3.1.1. Fra enkeltreiser til gruppe-reiser	11
3.1.2. Målsetting med tiltaket	11
3.1.3. Organisering og innhold	12
3.1.4. Kompetanse	12
3.1.5. Gjennomføringen	12
4. METODE OG TEORETISK UTGANGSPUNKT.	13
4.1. INNLEDNING	13
4.2. HVORDAN VI HAR ARBEIDET I DENNE EVALUERINGEN	13
4.2.1. Brukerundersøkelsen	13
4.2.2. Intervjuundersøkelsen	14
4.2.3. Dokumentgjennomgang	14
4.3. TEORI	15
5. INTERVJUUNDERSØKELSEN	17
5.1. OPPGAVE OG ROLLEFORDELING MELLOM PARTENE OG ENDRINGER AV DISSE	17
5.1.1. Ansvar for oppgaver	18
5.1.2. Økonomi	20
5.1.3. Ideologisk fundament	21
5.2. SAMARBEIDSRUTINER OG ENDRINGER AV DISSE	22
5.2.1. Program og innhold i studieturen	22
5.2.2. Praktisk tilrettelegging	23
5.2.3. Utvelgelse av deltakere	23
5.3. KRITERIER FOR UTVELGING AV DELTAKERE	23
5.3.1. Egnethet	23
5.3.2. Spredning/fordeling	24

5.3.3. <i>Interne prioriteringer</i>	24
5.3.4. <i>Videreformidlingspotensialet</i>	25
5.3.5. <i>Andre kriterier</i>	25
5.4. PROSEDYRER FOR UTVELGING AV DELTAKERE	25
5.5. FAGLIG INNFORING OG AVSLUTNINGSEMINAR	25
5.5.1. <i>Innføringsseminar</i>	25
5.5.2. <i>Avslutningsseminar</i>	25
5.6. PARTENES FORSLAG OG SYNSPUNKTER M.H.T. FORBEDRINGER	26
5.7. VURDERING AV TILTAKETS RESULTATER I FORHOLD TIL OPPFATNING AV FORMÅLET	26
6. RESULTATER FRA SPØRRESKJEMA-UNDERSØKELSEN	28
6.1. BAKGRUNNSINFORMASJON OM RESPONDENTENE.	28
6.2. UTGANGSPUNKTET FOR REISEN	29
6.3. FORHÅNDSKUNNSKAP OG FORBEREDELSE	30
6.4. FORBEREDELSE	31
6.5. TEMA PÅ FORBEREDELSESEMINARET.	32
6.6. OPPLEGGET FOR REISEN	33
6.7. REISENS INNHOLD	34
6.8. RESULTATER AV STUDIETURENE	36
6.8.1. <i>Informasjonsspredning</i>	36
6.9. ENGASJEMENT OG ENDRET OPPFATNING	37
6.10. «ORDET FRITT»	39
6.11. OPPSUMMERING AV SPØRRESKJEMAUNDERSØKELSEN	41
7. SAMMENSTILLING OG VURDERING AV RESULTATENE AV EVALUERINGEN	42
7.1. INNLEDNING	42
7.2. OPPNÅDDE RESULTATER	42
7.3. FORBEREDELSE OG UTVELGING AV DELTAKERE	43
7.3.1. <i>Utvalg av deltakere</i>	43
7.3.2. <i>Faglig innføring før reisen</i>	44
7.3.3. <i>Avslutningsseminaret</i>	45
7.4. ORGANISERING OG SAMARBEID	45
7.4.1. <i>Ansvars- og rollefordeling</i>	45
7.4.2. <i>Finansiering</i>	46
7.5. MÅLOPPNÅELSE	47
8. VEDLEGG	49
8.1. VEDLEGG 2 SITATER FRA SPØRRESKJEMAER FRA DELTAKERE PÅ REISENE	49
8.2. VEDLEGG 2 SITATER FRA «REKTOR-SKJEMAENE»	54
8.3. MANDAT FOR EVALUERING AV STUDIEREISER FOR LÆRERE	56

Forord

Senter for Internasjonalt Samarbeid og Utvikling (SISU), Agderforskning har gjennomført en evaluering av tiltaket «Studiereiser for lærere» på oppdrag fra Utenriksdepartementet. Oppdraget er utført i perioden november 1996 til februar 1997, og er utført av et evalueringsteam bestående av Turid Hallstrøm, Karl Skaar og Anne Halvorsen.

Vi takker Utenriksdepartementet for oppdraget, og vi takker alle de som bidro med informasjon og kommentarer i en periode med travle juleforberedelser. Konklusjoner og anbefalinger står imidlertid kun for evalueringsteamets regning.

Denne rapporten er også utgitt i Agderforsknings rapportserie (FOU-rapport 2/97).

Kristiansand 13. mars 1997

Agderforskning

Anne Halvorsen
Prosjektleder

1. SAMMENDRAG

1.1. Bakgrunn

Formidling av informasjon om u-land og norsk utviklingshjelp har i en årrekke vært, og er fortsatt, et viktig anliggende for norske bistandsmyndigheter. Ett av de virkemidler som er brukt i denne informasjonsspredningen er de årlige «Studiereiser for lærere» til utviklingsland. Slike reiser har vært arrangert siden 1982 med ca. 20 deltakere pr. år. Frem til 1988 var reisemålet India og Sri Lanka. Fra 1988 til 1996 har reisene foregått til norske samarbeidsland i det sørlige og østlige Afrika. I perioden 1982 - 1991 hadde NORAD hovedansvar for tiltaket i samarbeid med Norsk lærerlag, Norsk undervisningsforbund og Norsk faglærerelag. I 1992 ble ansvaret for planlegging og gjennomføring av tiltaket delegert til FN-sambandet.

a) Mandat for evalueringen

Utenriksdepartementet har gjennom evalueringen av dette tiltaket vært spesielt opptatt av å få en vurdering av:

- Utvelging, forberedelser og oppfølging
- Organisering, samarbeid, ansvars- og rollefordeling
- Oppnådde resultater
- Måloppnåelse

Basert på ovennevnte vurdering skal evalueringen komme med anbefalinger som kan føre til mer systematisk og effektiv utnyttelse av tilbudet i fremtiden.

b) Metodikk

Evalueringen er foretatt gjennom intervjuer av representanter for tiltakets samarbeidsparter (intern evaluering), en spørreskjemaundersøkelse rettet mot deltakerne på studiereisene, endel rektorer (ekstern evaluering), samt gjennomgang av relevant dokumentmateriale.

Det er gjennomført intervjuer med 18-20 personer. Det ble sendt ut alt 195 skjema til

deltakerne, der skjema til rektorer var vedlagt. 104 deltakere og 41 rektorer svarte. Vi har konsentrert oss om perioden 1986 - 96.

1.2. Utvelging, forberedelse, gjennomføring og oppfølging

1.2.1. Utvelging

Det er ikke klart hvilke kriterier som vektlegges og faktisk gjelder i dag. Der finnes en oversikt over hvilke kriterier som skal gjelde (jfr. kap.4.5). Her refereres det til en «helhetsvurdering», både med hensyn til den enkelte deltaker og gruppa som helhet. Det har imidlertid ikke vært mulig å definere nærmere hva denne «helhetsvurderingen» innebærer. Videre antydes visse uformelle kriterier, f.eks. premiering av aktive organisasjonsmedlemmer.

I perioden 1982 til 1991 foretok lærerorganisasjonene en prioritering blant søkerne, og sendte deretter over et forslag til NORAD / DUH. Etter 1991 har FN-sambandets regionkontorer foretatt slik prioritering. Det endelige utvalg av deltakere blir foretatt i samarbeid med reiseleder.

I rapporten blir det pekt på at tiltaket bør utnyttes bedre etter at reisen er gjennomført. Dette taler for at man bør vurdere et nærmere samarbeid mellom KUF / lokale skolemyndigheter. Innflytelse og medansvar for tiltaket, bl.a. når det gjelder utvalg, vil øke sannsynligheten for bedre utnytting av kompetansen i ettertid.

1.2.2. Forberedelse for utreise

Både mangelfulle forhåndskunnskaper og deltakernes reaksjoner på møtet med utviklingsland og fremmede kulturer, viser at forberedelsesseminaret er høyst nødvendig. Av kostnadmessige grunner blir dette seminaret lagt i forbindelse med utreise.

I spørreundersøkelsen kom det fram at en del av deltakerne ønsket ytterlig informasjon om lokal kultur, religion, osv. på forberedelsesseminaret. Dette tema har imidlertid fått en sterkere vektlegging i de siste årene. Et ønske om «mer kunnskap» i etterkant kan også være en indikasjon på at erfaringene med reisen har satt i gang en positiv prosess, og et følt behov for å «vite enda mer».

Deltakerne har imidlertid gitt uttrykk for at utvikling av forberedelsesseminaret noe tidligere enn i hva som er gjeldende praksis ville gi dem en mulighet til bedre individuell planlegging.

1.2.3. Gjennomføring av reisen

I perioden 1982-1988 foregikk reisene til India og Sri Lanka. Fra 1988 har reisemålet vært land i det sørlige og østlige Afrika. To land, f.eks. Zambia og Zimbabwe, har vært lagt inn som konkrete besøksland, mens man i løpet av turen kan ha vært innom ytterligere ett eller to land.

I løpet av turen møter deltakerne representanter for landenes myndigheter, har samtaler i ulike organisasjoner, besøker prosjekter og har et 3-5 dagers opphold i en landsby.

Deltakerne har gitt uttrykk for at det er viktigere å få god innsikt i noen få områder / land, enn å besøke mange steder og få en mer overflatisk kunnskap. Organisasjoner og lokale myndigheter får lavest prioritet, mens lokal kultur og bistandsprosjekter står høyt på ønskelisten. Man ønsker innsikt i dagligliv og vanlige menneskers gleder og problemer, og man er positiv til enkel standard både på transport og innkvartering. Det viktigste er å få nærkontakt med forholdene, og her fremheves opphold i landsbyer som spesielt viktig.

1.2.4. Avslutningsseminar / oppfølging

Avslutningsseminaret har fått liten oppmerksomhet hos respondentene. Dette kan tolkes som at dette ikke er særlig viktig eller at det kommer i skyggen av selve reisen.

I en del av den dokumentasjon som er gjennomgått (program for avslutningsseminar)

går det fram at arrangøren vektlegger bruk av deltakernes kompetanse i undervisningssituasjonen. Det kan imidlertid se ut til at etterbruken ikke har fått nok oppmerksomhet.

Noen av deltakerne deltakerne blir fulgt opp ved at de engasjeres til oppgaver i NORAD eller FN-sambandet med foredrag e.l. Denne oppfølgingen er imidlertid ikke systematisert.

1.3. Organisering og samarbeid / Ansvars- og rollefordeling

1.3.1. Organisasjon

1982-1991:

- NORAD organiserte, administrerte og gjennomførte
- Lærerorganisasjonene annonserte tiltaket i sine fagblader, mottok søknader, prioriterte deltakerne og var med på å arrangere forberedelsesseminar

1991-1996:

- FN-sambandet arrangerer, administrerer og gjennomfører, foreslår deltakere, velger ut deltakere, har ansvar for foreberedelse og oppfølging.
- Lærerorganisasjonene har kun ansvar for annonsering av tiltaket i sine fagblader.

Gjennom hele tiltakets historie ser det ut til at lærerorganisasjonenes rolle har vært relativt perifer. Deres ansvar i forhold til de enkelte reisene har vært begrenset til å sende forslag til deltakere på reisene. Etter 1991, da FN-sambandet overtok ansvaret for tiltaket, opphørte også denne medvirkning.

FN-sambandets medvirkning er nå regulert gjennom en rammeavtale med NORAD, der dette tiltaket er ett av flere oppgaver FN-sambandet har ansvaret for. Et vedlegg til avtalen beskriver de oppgaver som skal

utføres.¹² Formelt ble denne avtalen inngått først i 1994.

Gjennom hele tiltakets historie er det imidlertid reiseleder som har hatt det faktiske operatøransvar. Reiselederen har hatt stor innflytelse på program og innhold, selv om NORAD / UD har stått for endelig godkjenning. Så lenge reiseleder er både kunnskapsrik og erfaren og har et godt kontaktnett i de ulike land, vil dette fungere meget bra. Med tanke på mulig framtidig skifte i reiseledelse vil det imidlertid være viktig å ha klarere retningslinjer og målsettinger for tiltaket.

1.3.2. Finansiering

Utgiftene deles i dag mellom UD, NORAD og deltakerne. I de regnestykker som er satt opp for tiltaket har man imidlertid kun tatt hensyn til såkalte «synlige og direkte» kostnader (reiser, seminarutgifter, reiseleder, osv.), mens overheadkostnader knyttet til administrasjon og planlegging hjemme og ute ikke er regnet inn. Den reelle totalkostnaden vil derfor være betydelig høyere enn det som bevilges direkte.

De deltakende lærere har gjennom hele tiltakets historie bidratt med en egenandel, p.t. ca. kr. 10.000,-. Undersøkelsen viser imidlertid at drøyt halvparten av deltakerne får hele eller deler av utgiftene de har i forbindelse med reisen dekket av lokale skolemyndigheter, lærerorganisasjonene, eller andre.

1.4. Resultater og måloppnåelse

1.4.1. Resultater

Både i forbindelse med intervjuene og i spørreskjemaundersøkelsen kommer det fram at de aller fleste mener at tiltaket har stor betydning for de som deltar, og i neste omgang for elevene. Det vises til mange eksempler på at reisene har resultert i et større engasjement i

¹² Avtale mellom NORAD og FN-sambandet vedr. samarbeidsprosjekter i 1993 - 1996. Vedlegg - Arbeidsbeskrivelse

utviklingsarbeid og økt innsats omkring denne problematikken i undervisningen. Resultatene av tiltaket kan eksemplifiseres med følgende punkter:

- Den enkelte deltaker har fått utvidet sine kunnskaper om u-landsproblematikk og norsk bistand generelt, og om kultur, natur og folks dagligliv i de ulike land spesielt.
- Det er utviklet nye valgfagstilbud, nye lærebøker, undervisningsopplegg og -materiell, og det arrangeres internasjonal dag / uke. Deltakerne har holdt foredrag og skrevet artikler.
- Skoler og klasser er blitt engasjert i konkret bistandsarbeid, f.eks. ulike former for kontakt og utveksling og innsamling av penger til prosjekter og / eller hjelpetiltak.
- Tillitsvalgte i organisasjonene, som har deltatt på turene, har i ettertid blitt engasjert i organisasjonenes eget solidaritetsarbeid i u-land.

1.4.2. Måloppnåelse

I mandatet for evalueringen er det satt opp følgende kriterier for måloppnåelse:

- i) I forhold til NORADs målsetting med tiltaket
- ii) I forhold til Mønsterplan for skoleverket
- iii) I forhold til deltakernes egne ønsker og prioriteringer
- iv) I forhold til bredde / spesialisering av kunnskapservervelse

i) og ii) NORADs målsetting / Mønsterplan for skoleverket

Når det gjelder punktene i) og ii) faller disse i stor grad sammen, da NORADs målsetting som ble fastsatt i 1985, i hovedsak tar utgangspunkt i den mønsterplan som var gjeldende på dette tidspunkt. Man har derfor valgt å vurdere resultatene i forhold til disse punktene samlet.

Resultatene fra evalueringen viser at ovennevnte målsetting i stor grad oppnås. I

t tillegg til å kvalifisere lærerne for undervisning i u-landsproblematikk, fører det til økt engasjement blant elever og andre lærere. Der foregår også en spredning av kunnskapen gjennom produksjon av undervisningsmateriell og -opplegg.

iii og iv) Deltakernes egne ønsker og prioriteringer / bredde og spesialisering.
Når det gjelder punktene iii) og iv) skal måloppnåelse vurderes i forhold til det som fremkommer av ønsker og prioriteringer fra deltakerne selv. Spørsmålet om bredde og spesialisering har vi tolket som et underpunkt i forhold til deltakernes ønsker.

Tar man utgangspunkt i de resultatene som er oppnådd gjennom tiltaket (ref. pkt. 4a), går det fram at deltakernes egne ønsker og prioriteringer langt på vei blir tilfredsstillt.

Det går fram av responsen fra deltakerne at de erfaringer som er gjort, det man har sett og opplevd - «på kroppen» - så og si, fører til en ny og positiv holdning til fremmede kulturer. Dette vil igjen ha stor betydning i en undervisningssituasjon. Slik sett er dette et viktig korrektiv til mediens vinkling av forholdene i utviklingsland.

Når det gjelder bredde og spesialisering er dette mer motsetningsfylte begreper fordi det er vanskelig å oppnå både bredde og spesialisering i løpet av et såvidt begrenset tidsrom.

Deltakernes tilbakemelding på spørreundersøkelsen viser at man prioriterer spesialisering framfor bredde. Dvs. at besøk ved prosjekter og i landsbyer der deltakerne oppholder seg i noen dager, gir mer utbytte og dermed kanskje mer forståelse og kunnskap om landets situasjon, enn korte besøk og samtaler i organisasjoner og institusjoner.

1.5. Overordnet konklusjon

Resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen blant deltakere og rektorer, samt intervju viser at tiltaket anses som meget viktig og at det i stor grad svarer til forventningene fra de ulike partene. Tiltaket har ført til betydelige ringvirkninger, og målsetningen om at det skal bidra til større engasjement i utviklingsarbeid og økt innsats i skoleverket er langt på vei oppnådd.

Det anbefales at tiltaket videreføres, i hovedsak over samme lest som hittil, men med større vekt på hvordan deltakerne i skolene kan gjøre nytte av kunnskapen etter reisen. FN-sambandet anses som en naturlig samarbeidspartner for oppdragsgiver. Man bør imidlertid tilstrebe et bedre samarbeide med lokale og nasjonale skolemyndigheter (KUF), både med sikte på et mulig medansvar og større innflytelse på oppleggets innhold, men også for å finne fram til en mer bevisst etterbruk av ervervet kunnskap.

2. Konklusjoner og anbefalinger

2.1. Utvelgelse, forberedelse, gjennomføring og oppfølging

- I annonsering av tilbudet bør det gjøres klart at formålet med reisen er å gi deltakerne kompetanse som skal brukes i formidling / undervisning etter reisen, og at et av kriteriene for å delta er at søkerne skisserer hvordan de konkret kan tenke seg å gjøre dette.
- Man bør vurdere å arrangere forberedelsesseminaret f.eks. en måned før utreise. Med bakgrunn i uttalte ønsker om «mer kunnskap» i forkant av reisen vil dette gi deltakerne anledning til å ta opp tråden fra ulike tema i seminaret, og bl.a. følge dette opp i konkrete litteraturstudier. En slik forskyvning av seminaret kan også medvirke til at man unngår problemer underveis. Det kan være rene praktiske problemer eller f.eks. at deltakere som ikke fungerer i en gruppesammenheng kan avvises. Dersom flytting av seminaret i sum fører til at deltakerne får større utbytte av tiltaket, vil dette kunne oppveie de økte kostnadene.
- Økt utbytte for deltakerne kan bl.a. bestå i at de får bedre tid til å planlegge egen oppfølging av reisen (f.eks. utvikling av undervisningsopplegg / - materiell) og dermed også hvordan og hva slags informasjon de må skaffe i løpet av turen.
- Det bør utarbeides maler, rutinger, sjekklister for planlegging og forberedelse av reisene. Dette kan gjelde litteraturlister, praktiske råd om klær, helse/medisiner, hva man må passe på underveis, osv. Disse bør brukes fra år til år, men oppdateres etter behov.
- Deltakerne har i stor grad fått oppfylt sine ønsker hva gjelder innhold av reisene, men det anbefales at man vurderer å redusere «mengden» besøk og reiser, e.g. land,

steder, organisasjoner, til fordel for mer konsentrerte opphold / besøk.

- Man bør gjøre mer systematisk bruk av deltakernes kompetanse i etterkant. Heri ligger et stort potensiale for ytterligere informasjonsspredning og kunnskapsheving. Man bør ta initiativ til en diskusjon mellom de aktuelle parter i et slikt samarbeid, med sikte på en bedre oppfølging av tiltaket.
- Avslutningsseminaret bør kunne markere «begynnelsen» på en ny fase i den prosess som blir satt igang gjennom studiereisen. Dvs. at arrangøren bør følge opp deltakernes planer når det gjelder bruk av kompetansen som er opparbeidet gjennom organisering av nettverk, samarbeid om utvikling av undervisningsmateriale, foredrag, artikkelkriving og andre formidlingstiltak. Dette taler igjen for en sterkere medvirkning fra lokale skolemyndigheter, KUF, osv. i gjennomføring av tiltaket som helhet. NORAD / UD bør derfor informere både sentrale og lokale skolemyndigheter om tiltaket og hva som kan forventes av deltakerne i ettertid. Innflytelse på og medansvar for tiltaket (bl.a. i finansieringen) vil øke sannsynligheten for bedre utnytting av kompetansen i ettertid.

2.2. Organisering/samarbeid - ansvars- og rollefordeling

- Som hovedinteressent bak tiltaket bør UD / NORAD vurdere å avklare noen prinsipper både for opplegg og innhold i reisene. Dette kan gjelde hvilke typer prosjekter og organisasjoner deltakerne skal besøke, hva de bør delta i av kulturelle aktiviteter / dagligliv og hvor stor plass de enkelte deler skal få i programmet.
- Det er behov for en avklaring av roller og ansvar, som f.eks. å utarbeide og ta i bruk prosedyrer.

- Lokale / regionale skolemyndigheter bør få større innflytelse på utvelging av deltakerne, blant annet for å sikre etterbruk av den ervervede kompetanse.
- Gjeldende fordelingsnøkkel for finansiering av tiltaket bør revurderes. Dette kan gjerne ta utgangspunkt i en reell kostnadsvurdering. En mulig finansieringsfordeling kan være:

- UD
- NORAD
- Den enkelte deltaker
- Deltakers skole / kommune, evt. sentrale skolemyndigheter
- Samarbeidende organisasjoner

Det antas at de som har størst interesse av å opprettholde tiltaket også er mest villig til å bidra i finansieringen. Finansiering kan være ett viktig virkemiddel for å ansvarliggjøre ulike aktører.

2.3. Resultater / måloppnåelse

- Målsettingen for tiltaket bør justeres i forhold til endel av de anbefalinger som er gitt i det ovennevnte. Bl.a. gjelder dette en

konkretisering i forhold til hva man ønsker å oppnå med tiltaket.

- I tråd med Læreplanverket om å fremme internasjonal bevissthet og forståelse vil det være viktig at den nye kompetanse utnyttes ytterligere. Dette forutsetter økt ansvarliggjøring av «skolen».

2.4. Oppfølging

- NORAD/UD bør informere både sentrale og lokale skolemyndigheter om tiltaket og hva som kan forventes av deltakerne i ettertid.
- Et nærmere samarbeid mellom NORAD/UD og KUF/lokale skolemyndigheter bør vurderes.
- Deltakernes planer mht. bruk av kompetansen i formidling/undervisning bør ha betydning for utvelgingen av hvem som skal få delta i tiltaket
- Vi anbefaler at NORAD/UD gjør en kartlegging av de forskjellige formidlings- og undervisningsoppleggene studiereisene har resultert i, som grunnlag for formidling til øvrig og framtidige deltakere
- Deltakerne bør få veiledning i hvordan de kan gjøre bruk av kompetansen.

3. Bakgrunn

Siden 1982 har norske bistandsmyndigheter bevilget delfinansiering av studiereiser for lærere til Asia og Afrika. Det begynte med «U-landskurs for lærere», ett opplegg over i alt 6 - 7 uker, der en 4-5 ukers studietur til Sri Lanka og India inngikk. Oppleggets «far» var lektor Jan Asplin, Geilo. Han utarbeidet forslaget til studieopplegg, og oversendte det, sammen med søknad om finansiell og faglig medvirking, til følgende instanser og organisasjoner: Norsk Lærerlag (NLL), Statens Lærerkurs (SL), Norsk Folkehøgskolelag (NF) og NORAD.³ I desember 1981 sa NORAD seg villig til å støtte opplegget ved å dekke reise- og oppholdsutgifter for kursleder, samt å medvirke til å gjennomføre et forberedelseskurs i Norge. Forutsetningen for NORAD-støtten var at NLL påtok seg ansvaret som formell arrangør.⁴

NF ønsket å delta i arrangementet, men ville begrense den økonomiske støtten til annonsering i tidsskriftet «Folkehøgskolen». SL ønsket ikke å delta.

I hele perioden har reisene blitt finansiert med en egenandel fra den enkelte deltaker, tilskudd fra NORAD / DUH (senere NORAD og UD), og støtte til annonser og forberedelsesseminar fra NLL.

Reisene har vært gjennomført en gang om året med gruppe på ca. 20 deltakere fra grunnskolen og videregående skole. I perioden 1982 til 1991 var lektor Jan Asplin ansvarlig for opplegg, reiserute og reiseledelse. De første tre årene sto NLL som formelt ansvarlig arrangør, mens dette ansvaret ble overtatt av NORAD / DUH i 1985.⁵ Denne ordningen varte fram til

³ Ref. brev med vedlegg til NLL, SL, NF og NORAD, datert 29.10.1981.

⁴ Brev fra NORAD til Jan Asplin, datert 17. desember 1981 med tilsagn om støtte.

⁵ Brev fra Jan Asplin til NORAD, INFO (Nilsson / Vedeld), datert 4.10.1984 der Asplin foreslår at NORAD går inn som formelt ansvarlig arrangør for å sikre kontinuitet i tiltaket. Eval.teamet har ikke funnet den formelle godkjenning av forslaget, men

1992, da ansvaret ble overført til FN-sambandet (FN-sambandet).⁶

Det har ikke lyktes å finne fram til formell dokumentasjon (Bevilgningsdokument, el.l.), i forbindelse med overføring av ansvar for prosjektet til FN-sambandet, utover selve avtalen, som først ble inngått i 1994. En udatert prosjektbeskrivelse, utarbeidet av NORAD/DuH, ser ut til å ha «fulgt» prosjektet fra rundt 1985.⁷

Etter at reisene har pågått i 15 år, ønsker Utenriksdepartementet å evaluere dette tiltaket. De ønsker å få belyst hvilken virkning tiltaket har hatt for den enkelte lærers kunnskap om u-land, norsk bistandspolitikk og -innsats. Spesielt viktig er det å vurdere hvorvidt økt kunnskap om u-landsproblematikk har virket som en inspirasjonskilde i forhold til undervisningsopplegg, læreplaner, osv., i skolen. (Ref. Mandat for evalueringen. Vedlegg 1).

Med utgangspunkt i konklusjoner og anbefalinger fra evalueringen ønsker Utenriksdepartementet og NORAD å vurdere om det bør foretas endringer i opplegget, dersom tiltaket skal videreføres.

Utenriksdepartementet har engasjert Senter for Internasjonalt Samarbeid og Utvikling (SISU), Agderforskning, Kristiansand til å gjennomføre evalueringen. Følgende personer har deltatt:

Forsker Anne Halvorsen, Prosjektleder
Forsker Karl Skaar
Fagkonsulent Turid Hallstrøm

Som rådgivere for hovedteamet har disse deltatt:

senere korrespondanse indikerer at NORAD er formelt ansvarlig fra 1985.

⁶ Avtale mellom NORAD og FN-sambandet, datert april 1994.

⁷ Prosjektbeskrivelse: Etterutdanningstilbud i u-landsproblematikk for lærere i grunnskolen og den videregående skole

Steinar Skjæveland, Senterleder, SISU
Gunnar Stavrum, Avd.leder,
Agderforskning
Johan Chr. Sandvand, journalist, NRK-
Sørlandet
Gunnar Føreland, Sen.konsulent, Oppdal

3.1. Bakgrunn for prosjektet

Siden offentlig, norsk u-hjelp ble organisert for alvor i 1960-åra, har bistandsmyndighetene lagt stor vekt på å spre informasjon til den norske befolkningen om u-land, og om den norske innsatsen.

Inspirert av folkeopplysningstanken satte NORAD igang en satsing på skoleverket, som var spesielt sterk på 70- og 80-tallet. I ca. en 10-års-periode var flertallet av medarbeiderne ved NORADs informasjonskontor engasjert i skolesaker. Det ble produsert pamfletter, brosjyrer og leseverk myntet på grunnskole og videregående skole. Det ble laget en rekke opplysningsprogrammer for radio og TV, og NORADs medarbeidere brukte mye tid på å besøke skoler i forbindelse med foredrag, filmfremvisninger, o.l.

Som et av de verktøy NORAD gjorde bruk av i sitt opplysningsarbeid var bevilgning av ulike stipendier til lærere som ønsket å besøke u-land generelt og norskstøttede prosjekter spesielt. Målet var at den nye kunnskapen skulle komme til nytte i undervisningen, og føre til produksjon av læremidler. Disse tiltakene ble satt igang på 70-tallet og rettet seg mot enkeltlærere.*

3.1.1. Fra enkeltreiser til gruppereiser

I 1981 ble det besluttet å sette i gang organiserte gruppereiser for lærere som et etterutdanningstilbud i u-landskunnskap. NORADs så at lærerne hadde behov for økt kunnskap om slike problemstillinger. Samtidig

* SDI 16/79, 5.nov. «Delfinansiering av studiereiser til utviklingsland med sikte på utarbeidelse av læremidler»

hadde erfart at ringvirkningne av de tidligere enkeltreiser var begrenset, selv om lærerne hadde tillegnet seg verdifull kunnskap. Når det gjaldt produksjon av nye læremidler, var det vanskelig å få nye avtaler med forlagene.

Etterutdanningskurset (heretter studieturene) ble organisert i samarbeid med lærerorganisasjonene; Norsk lærerlag, Norsk undervisningsforbund og Norsk faglærerlag. Lærerorganisasjonene annonserte kurset i ulike fagblader og tidsskrifter der lærerne ble oppfordret til å sende inn søknad om deltakelse. Organisasjonene prioriterte sine kandidater ut fra visse utvalgs-kriterier (geografi, kjønn, samfunnsengasjement med vekt på u-land, m.v.), og NORAD foretok det endelige utvalg av 18 - 20 deltakere.

Turene ble finansiert med en egenandel fra lærerne og støtte fra NORAD. NORAD betalte en viss del av reise- og oppholdsutgiftene, og utgiftene til forkurs og oppfølgingsseminar.

Studieturene ble i 1986 godkjent av utdanningsdepartementet som et etterutdanningstilbud som kunne gi grunnlag for permisjon med lønn for lærerne i den periode studieturen varte. Det var imidlertid opp til det enkelte skolestyre å avgjøre om deres kandidat skulle innvilges permisjon, og såvidt vi vet har denne muligheten ikke vært benyttet. Reisene ble foretatt om sommeren, og lærerne brukte 4-5 uker av sin ferie til dette.

3.1.2. Målsetting med tiltaket

Prosjektets målsetting er formulert i dokumenter som er utarbeidet av reiseleder og i dokumenter fra NORAD/DuH⁹. Nedenfor har vi gjengitt disse målformuleringene:

Man tar med dette tilbudet sikte på å styrke informasjonen i norsk skole om u-land og utviklingshjelp.

Det skal legges vekt på å gi orientering om utviklingsland og ulike former for bistand gjennom direkte kontakt med

⁹ Asplins beskrivelse av prosjektet i diverse korrespondanse og NORAD / DuHs prosjektbeskrivelse (ca.1985)

lokale forhold, ved forelesninger, diskusjoner, studiebesøk og opphold ved utviklingsprosjekter. Det forutsettes at deltakerne senere vil kunne være ressurspersoner i informasjonsarbeidet i skole og lokalsamfunn om u-land og utviklingsarbeid.

I prosjektbeskrivelse fra NORAD / DuH er denne formuleringen brukt:

Etterutdanningsprosjektets målsetting er å utvide, fornye, ajourføre de kvalifikasjoner / kunnskaper lærerene har om u-landsproblematikk. Fagene og arbeidsområdene i skolen har i de siste årene forandret seg enormt, det globale perspektiv i undervisningen tillegges stadig større vekt - jfr. Mønsterplan 85 - og behov for skolering på dette området er derfor stort.

Etterutdanningsprosjektet vil med andre ord har som mål å kvalifisere lærerne på området u-landsproblematikk slik at de kan iverksette læreplanenes krav om globalt perspektiv i undervisningen.

3.1.3. Organisering og innhold

Studietilbudet ble lagt opp med et forkurs, en studiereise og et oppfølgingskurs etter gjennomført reise.

Studiereisene skulle skje i nær kontakt med lokale forhold. Forelesninger ble kombinert med studiebesøk og opphold ved forskjellige utviklingsprosjekter. Man så det som viktig at deltakerne fikk mulighet til størst mulig kontinuerlig og personlig opplevelse av livsvilkårene i de land som ble besøkt, i tillegg til direkte møter med myndigheter, hjelpeorganisasjoner og lokale ressurspersoner.

Siden deltakerne skulle «føle på kroppen» hvordan det var å leve i et utviklingsland, ble de oftest innkvartert enkelt og «lokalt», og reiser innen og mellom de land som ble besøkt ble i hovedsak gjennomført med buss og tog.

Deler av programmet ble gjennomført for gruppen som helhet, mens en del, 4-7 dager, ble gjennomført i mindre grupper (feltbesøk), der deltakerne ble innkvartert og oppholdt seg ved forskjellige utviklingsprosjekter.

3.1.4. Kompetanse

Selv om studiereisene ble lagt opp som en «videreutdanning / etterutdanning i u-landskunnskap», og ble godkjent av utdanningsdepartementet som et etterutdanningstilbud¹⁰, har gjennomføring av kursene aldri gitt noen formell kompetanse. Der foreligger et forslag til å forberede kursene som et halvårlig kompetansegivende videreutdanningstilbud. Forslaget er ikke tatt til følge. En av årsakene er at NORAD bidro til å opprette u-landslinjer ved Agder Distriktshøyskole og Sagene Lærerskole. Disse gav formell kompetanse på grunnfagsnivå.

3.1.5. Gjennomføringen

Den første studiereisen ble gjennomført i 1982. Denne reisen og senere reiser fram til og med 1988 foregikk til Sri Lanka og India. Dvs. at man alternerte mellom de to land annet hvert år. Mot slutten av perioden måtte reisene konsentreres om India p.g.a. krigssituasjonen i Sri Lanka. F.o.m. 1988 har studiereisene gått til Øst-Afrika, da med 2 eller flere land på programmet i forbindelse med hver tur; Kenya og Tanzania, Tanzania og Zambia, Zambia og Zimbabwe.

¹⁰ Brev fra Krke og undervisningsdepartementet, datert 12.2.1986.

4. Metode og teoretisk utgangspunkt.

4.1. Innledning

Det er ulike oppfatninger av hva evaluering er og bør være, men generelt kan vi si at det handler om å beskrive og vurdere virkningene av en beslutning eller et tiltak¹¹. I bistandsarbeid defineres evaluering som «... systematisk vurdering av bistandstiltak, strategier og virkemidler, m.m. med vekt på å fastslå resultatene og virkningene av disse»¹². Evaluering baseres på systematisk innhenting av relevante data og erfaringer.

I tillegg til å klarlegge resultater og virkninger, ønsker man ofte også å vite noe om selve prosessen som går forut for virkningene for å «... trekke ut kunnskap og erfaringer som kan føre til forbedringer av bistandens kvalitet»¹³.

I evalueringen av «Studiereiser for lærere» har vi både kartlagt resultater og virkninger, og sett nærmere på hvordan samarbeidet mellom de ulike ansvarlige partene.

4.2. Hvordan vi har arbeidet i denne evalueringen

Evalueringen består av to deler: en intern og en ekstern devaluering. Den interne delen handler om samarbeidspartene, og hvordan de selv vurderer samarbeidet, tiltaket og virkningene av det. Den eksterne delen består av deltakernes vurderinger, samt vurderingene til en gruppe rektorer. Den eksterne delen omfatter i realiteten også evaluernes vurderinger.

¹¹ B. Baklien: Evalueringsforskning i Norge. Tidsskrift for samfunnsforskning 1993 og Evalueringsforskeren mellom barken og veden. Tidsskrift for samfunnsforskning 1985

¹² Det kgl. Utenriksdep.: Evaluering og resultatvurdering i bistanden. Håndbok for utøvere og beslutningstakere. 1993

¹³ Op.cit.

Evalueringen består av dokumentgjennomgang, brukerundersøkelse (spørreskjemaundersøkelsen) og intervjuundersøkelse. Følgende aktører er 'hørt' i evalueringen:

- reisedeltakere i perioden 1986-1996
- rektorer ved skoler der lærere har deltatt på studieturen
- tidligere reiseledere
- UD
- NORAD
- FN-sambandet
- Norsk lærerlag, Norsk undervisningsforbund og Norsk faglærerlag

Av økonomiske og praktiske grunner, blant annet det at evalueringen skulle gjennomføres på relativt kort tid, er ikke representanter for de som mottar reisedeltakerne 'ute' med i evalueringen. Tiltaket «Studiereiser for lærere» er ikke primært rettet mot bistandsmottakere og -arbeidere, men mot norsk opinion for å øke kunnskapen om, og forståelsen for, utviklingsland og bistandsarbeid. Det tilsier at det er de lokale (dvs. norske) aktørene som er viktigst, selv om «mottakerne ute» sannsynligvis ville bidratt med viktig informasjon når det gjelder vurdering av opplegg og innhold i reisene.

I evalueringen har vi konsentrert oss om årene 1986 til 1996, for å unngå å spørre om forhold som lå for langt tilbake i tid. Det er likevel problematisk at vi spør om erfaringer og hendelser som skjedde for inntil 10 år siden. For det første vil noe være glemt og for det andre vil oppfatningen av hva som hendte og hva man opplevde være farget av erfaringer man har gjort i ettertid. Dette er problemer som ikke lar seg 'rydde bort', men som må tas i betraktning i tolkningen av materialet.

4.2.1. Brukerundersøkelsen

Det ble sendt ut spørreskjema til samtlige deltakere på studiereisene i årene 1986 til 1996, til sammen 195 skjema. Etter en purrerunde pr. telefon fikk vi tilbake 104 skjema for registrering. Det gir en svarprosent på 53 %.

Det må regnes som ganske vanlig, men likevel ikke høy nok til at undersøkelsen blir fullt ut representativ.

I tillegg til å undersøke erfaringene blant deltakerne ønsket vi også informasjon og synspunkter om tiltakets betydning fra rektorer ved skoler der lærere hadde deltatt på slike reiser. Sammen med skjemaet til deltakerne la vi et skjema som vi ba vedkommende levere til rektor i de tilfellene det var aktuelt. Fordi en del av reisedeltakerne ikke arbeidet i skolen (ca. 20 % av deltakerne ?), eller ikke arbeidet ved samme skole som da reisen ble foretatt, var vi forberedt på å få lite respons på denne delen av evalueringen. Vi fikk 41 utfylte skjema i retur, og selv om vi vanskelig kan påstå at disse er representative for rektorene og langt mindre skolene generelt, gir de noen indikasjoner.

Skjemaene inneholdt både åpne spørsmål og spørsmål der svaralternativene var gitt på forhånd. De lukkede spørsmålene er behandlet og analysert maskinelt, mens vi har gjennomgått de åpne spørsmålene manuelt. I kap. 5 der vi gjennomgår resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen, er sitater fra de åpne spørsmålene brukt for å illustrere og utdype. I vedlegg til denne rapporten har vi gjengitt de fleste sitatene. Noen sitater er utelatt fordi det ble for mange repetisjoner av de samme poengene.

4.2.2. Intervjuundersøkelsen

En rekke personer har på ulike måter vært i befatning med «Studiereiser for lærerere». Tegner vi tre sirkler utenpå hverandre, kan vi plassere de ulike aktørene i hver av sirklene. Den innerste sirkelen er avgrenset i den forstand at vi finner en liten gruppe personer som har vært direkte engasjert i prosjektet som reiseleder eller hjelpeleder i tilknytning til turene. I den neste sirkelen har vi et noe større antall personer som på ulike måter har hatt befatning med prosjektet i form av saksbehandling og tilrettelegging av forberedelse, tur og ettersamling. Personene i den tredje sirkelen kjenner til prosjektet, har deltatt som foredragsholdere eller har vært i befatning med turene på andre måter. Vi har hatt samtaler med representanter fra alle disse tre gruppene, men har lagt mest vekt på å få

grundige samtaler med representanter fra de to innerste sirklene.

Vi har gjennom prosjektet hatt samtaler med 18 personer. Halvparten av disse har blitt intervjuet med utgangspunkt i en intervjuguide (vedlagt). Intervjuene varte fra under en time til vel to timer. Hvert intervju er summarisk skrevet ut. Lengden på disse utskriftene varierer fra 2 til 6 tettskrevne sider. Disse utskriftene danner dokumentasjonen for innholdet i dette kapittelet. I det materialet som presenteres har Agderforskning valgt å presentere intervjuobjektene som informanter og aktører. Dette for å kunne ivareta den enkeltes ønske om anonymitet. Likevel vil noe av det som presenteres kunne bli identifisert i forhold til bestemte personer. Dette fordi prosjektets egenart er så nær knyttet opp mot enkeltpersoner og enkeltpersoneres engasjement.

I den interne evalueringen er det særlig 6 punkter som søkes belyst. Disse er;

- A. oppgave og rollefordeling mellom partene, og endringer av disse
- B. samarbeidsrutiner og endringer av disse
- C. kriterier og prosedyrer for utvelging av deltakere, og evt endringer av disse
- D. faglig innføring og avslutningsseminar
- E. partenes forslag og synspunkter m.h.t. forbedringer av disse punktene
- F. vurdering av tiltakets resultater i forhold til deres oppfatning av formålet

I tillegg har vi brukt intervjuene som grunnlag for å få frem den historiske utviklingen av prosjektet. Gjennom evalueringen har vi fått bekreftet at den historiske utviklingen av studiereisene gir viktige innspill i forhold til flere av de punktene som søkes belyst.

4.2.3. Dokumentgjennomgang

I forbindelse med at FN-sambandet i 1991 overtok ansvaret for gjennomføring av studiereisene, ble (i henhold til daværende

saksbehandler i NORAD) all relevant dokumentasjon oversendt FN-sambandet.

Alle eksisterende dokumenter og arkivmapper som finnes i FN-sambandet ble i forbindelse med evalueringen gjort tilgjengelig for teamet. Disse dokumentene går imidlertid kun tilbake til 1986.

Selv om denne evalueringen skulle ta for seg perioden 1986 - 1996, ville det vært mulig å gi et bedre helhetsbilde dersom vi hadde fått tilgang på det opprinnelige Bevilgningsdokument / Styredokument (NORAD) fra 1981. På denne måten å kunne vi dokumentert utgangspunkt, målsetting, osv. På tross av leting i NORADs sentralarkiv, med velvillig assistanse fra arkivets medarbeidere, har det ikke latt seg gjøre å finne fram til dette dokumentet. Det samme gjelder en rekke andre dokumenter som f.eks. en evaluering av tiltaket som ble gjennomført i 1985, rapport fra Strukturutvalget som i slutten av 80-årene - begynnelsen av 90-årene arbeidet med omlegging av NORADs informasjonsavdeling. Denne rapporten skal etter sigende også ha behandlet Studiereisene og ha gitt en begrunnelse for overføring av denne og andre skolesaker til FN-sambandet.

Disse dokumentene, samt evt. interne diskusjonsnotater vedrørende tiltaket i diverse faser av utviklingen er muligens ikke avgjørende for resultatet av evalueringen, men de ville ha gitt teamet en bedre mulighet til å dokumentere endel interne tankemodeller og avgjørelser i forbindelse med tiltaket.

Med assistanse fra fhv. reiseleder Jan Asplin har teamet imidlertid funnet fram til endel korrespondanse som gir et godt bakgrunnsbilde, og som har bidratt til å bekrefte endel antakelser i forbindelse med tiltaket «Studiereiser for lærere».

4.3. Teori

Her skal vi meget kort gå gjennom teori som kan være relevant for evalueringen av studiereiser for lærere.

Informasjon handler om at man ønsker å formidle noe til noen, med andre ord om en form for kommunikasjon. Avsender ønsker at mottaker skal oppfatte og forstå et budskap og dernest helst la seg påvirke av det, altså lære noe. Informasjon formidles via ulike kanaler, der f.eks. direkte ansikt-til-ansikt kommunikasjon og massekommunikasjon kan utgjøre to ytterpunkter. Massekommunikasjon er indirekte informasjonsspredning, der målet er å nå eller påvirke et stort antall mennesker, men der det er vanskelig å vite hvem mottakerne egentlig er¹⁴.

Forskning om medier og påvirkning har vist at den direkte effekten av massekommunikasjon er liten, og at kommunikasjon foregår i en kombinasjon av personlig kommunikasjon og massekommunikasjon¹⁵. «Tostegshypotesen»¹⁶ tar utgangspunkt i at vi som individer ikke er isolerte, men at vi inngår i sosiale sammenhenger som bl.a. påvirker hvordan og hva vi lærer. I følge «tostegshypotesen» mottas et budskap av et mindretall personer - opinionsledere, som gjennom personlig kommunikasjon bringer det videre til et større antall personer.

I alle sosiale sammenhenger vi inngår i blir vi påvirket, men i ulik grad. Personer vi har nære, stabile og langvarige relasjoner til er viktigere *normsendere* enn personer vi står fjernere fra, det vil si at de har stor betydning for vår sosialisering¹⁷. Eksempler på dette er foreldre, som har størst betydning mens vi er barn, og venner, som får økt betydning i ungdomsårene. Skolen er en tredje sosialiseringens instans i barne- og ungdomsårene.

Ser vi nærmere på «studiereiser for lærere» ut fra disse teoriene, kan vi si at tiltaket baserer seg på informasjonsspredning i to trinn; for å nå fram til barn og unge går man veien om opinionsledere. Lærere er viktige aktører i

¹⁴ W. Martinussen: Sosiologisk analyse. En innføring. Universitetsforlaget 1984.

¹⁵ S. Windahl og D. McQuail: Kommunikationsmodeller. Studentlitteratur, 1978.

¹⁶ Op.cit. Opprinnelig i P.F. Lazardsfeld: The People's Choice. Columbia University Press 1944.

¹⁷ V. Aubert. Sosiologi 1. Sosialt samspill. Universitetsforlaget 1981.

sosialiseringen av barn, og betraktes i denne sammenheng som opinionsledere. Ved å informere og heve lærernes kompetanse om utviklingsland og bistandsarbeid, ønsker man å oppnå at informasjonen spres til barn og unge. Det skal i neste omgang føre til økt kunnskap og forståelse.

I prosessen fra den opprinnelige avsenderen av budskapet, via opinionsledere fram til

målgruppen, er det imidlertid muligheter til forretningsforbedringer av budskapet. Så langt har NORAD/UD brukt mest ressurser på det første trinnet i «tostegsprosessen», nemlig lærerne, og mindre på videreformidlingen til neste trinn. For å sikre at informasjonen videreføres i den grad man ønsker, bør man vurdere å rette mer oppmerksomhet mot det trinnet.

5. Intervjuundersøkelsen

Evaluering av «Studiereiser for lærere» henter data fra tre ulike kilder; Dokumenter, spørreskjema utsendt til deltakere og rektorer og samtaler med ulike aktører som representerer operatørsiden. Dette kapitlet er en gjennomgang og analyse med utgangspunkt i disse samtalene. Det er en del av internanalysen.

5.1. Oppgave og rollefordeling mellom partene og endringer av disse

For å si noe om oppgave og rollefordeling gjennom tiden, er det nødvendig å følge den historiske linjen fra før turene startet i 1981 og frem til i dag. Dette gir innsikt i oppgave og rollefordeling og endring av disse.

Det ser ut som om turene kom i stand som følge av tre ulike "spor" som nådde i hverandre. Det ene sporet er NORADs bidrag til finansiering av enkeltpersoners studieturer til utviklingsland. Ordningen innebar blant annet at enkeltlærere kunne søke om bidrag for å foreta studiereiser som de selv organiserte og gjennomførte. Formålet med å bevilge midler til slike turer var å formidle kunnskap om utviklingsland og det bistandsarbeidet som ble drevet blant annet i regi av den norske stat¹⁸. Innad i NORAD ble denne form for studiereise diskutert, fordi de som fikk tildelt slike reisestipend ikke alltid fulgte opp med tilbakemelding til NORAD, og fordi det så ut som om bare lite av denne kunnskapen ble bragt videre. En informant sier at en rundt begynnelsen av 1980-tallet var inne i en tid da en prøvde å få tak i ulike modeller for å få fram informasjon om utviklingsland. Det var da

¹⁸ Denne ordningen går relativt langt tilbake i tid. En informant i NORAD opplyser at ordningen eksisterte tidlig på 1970-tallet. Forøvrig ref. SD116/79, 5.nov.79 «Delfinansiering av studiereiser til utviklingsland....osv.»

særlig fokusert på å spre informasjon gjennom skoleverket.

Det andre sporet har sitt utspring hos en enkeltperson med en genuin interesse for å formidle kunnskap om forhold i utviklingsland. Denne interessen ble materialisert gjennom oppbygging av et u-lands-studietilbud på en folkehøgskole. Dette ble bygget opp i tre trinn;

- 1) Høstsemesteret ble brukt til opplæring og forberedelse. Det ble blant annet forelest om utviklingsland og bistandsarbeid.
- 2) Fra januar til påske oppholdt elevene seg i et utviklingsland. Først var de stedfaste over en periode. Deretter dro de på en lengre reise. Det var sentralt i opplegget at elevene skulle bo i tett kontakt med lokalbefolkningen, og når de var på reisefot skulle de bruke lokale transportmidler. Dette økte muligheten for kunnskap om og forståelse for lokalbefolkningens situasjon, samtidig som utgiftene ble holdt på et minimum.
- 3) Etter hjemkomst fra turen fulgte en etterarbeidingsperiode. Nå skulle de skrive om sine opplevelser og lage foredrag. Foredragene ble holdt rundt omkring på ulike skoler, både ved andre folkehøgskoler og i gymnas (videregående skoler). Alle kostnadene ble dekket av elevene. Folkehøgskolen stod selv for opplæringen. Imidlertid var blant annet NORAD engasjert til å holde noen foredrag.

Det tredje sporet er Lærerlagets økende interesse for internasjonale spørsmål på 1970-tallet. Lærerne hadde i flere landsmøter vedtatt en økt satsning på arbeid inn mot ulike utviklingsland. Denne satsningen ble likevel mest som en informant beskrev det; "satsning på papiret, uten at de hadde noe praktisk i forhold til dette". Det ble mer og mer viktig å få i gang konkrete prosjekter.

I 1981 sendte læreren som hadde organisert u-lands-linjen på folkehøgskolen Lærerlaget og

Folkehøgskolelaget en forespørsel til NORAD om hvorvidt disse var interessert i å være med på å arrangere gruppestudieturer for lærere. Modellen som ble skissert bygde på folkehøgskolens u-lands-linje. De tilskrevne var svært interessert. Den første turen ble arrangert i 1982.

Den første turen ble arrangert med Norsk Lærerlag som arrangør. I dette lå også annonsering i eget tidsskrift og prioritering av innkomne søkere. Initiativtaker ble hyret inn til å ordne alt det praktiske, samt til å være reiseleder for turen. I tillegg stod han sammen med en saksbehandler i Lærerlaget ansvarlig for uttak av deltakere. NORAD hjalp til med forberedelseskurset og betalte utgiftene til lederne¹⁹. De andre lærerorganisasjonene annonserte turene i sine fagblader, og satte opp prioritert liste over søkere.

Modellen for gjennomføring av studiereisene synes i stor grad å ha blitt lagt allerede fra første reisen. Videre ser det som om modellen for u-lands-linjen ved folkehøgskolen danner malen. Skjematisk kan vi si at studiereisene består av disse punktene:

- I. Forberedelse
 - Annonse
 - Søknader fra lærere
 - Prioritering av søkere
 - Utvalg av deltakere
 - «Gå opp løypa» på besøksstedene
 - Utvalg og utsendelse av materiell knyttet til besøksmål
- II. Forberedelsesseminar (dagene før utreise²⁰)
- III. Selve studiereisen
 - Fast opphold
 - Utplassering i smågrupper (2-3 personer) på ulike steder
 - Fellessamling

¹⁹ Dekningen fra NORAD var begrenset til dekning av reisekostnader for reiseleder, samt et fast beløp per døgn mens studieturen varte. Det ble ikke betalt honorar i tilknytning til forberedelsesarbeid/etterarbeid.

²⁰ Med unntak av et år, har det vært gjennomført en samling like før avreise. «Unntaksåret» bestod i at det ble gjennomført to samlinger; en om våren og en like før avreise.

- Lengre reise
 - Utarbeidelse av rapport
- IV. Oppfølgingsseminar²¹

De neste årene ble turene arrangert på samme måte. Det ble hvert år søkt NORAD om økonomisk støtte.

5.1.1. Ansvar for oppgaver

Hovedansvaret for studieturene har blitt flyttet. Ved starten lå hovedansvaret i Norsk Lærerlag²². I 1985 ble det gjennomført en evaluering. Tidligere deltakere ble bedt om å svare på noen enkle spørsmål. Med utgangspunkt i denne evalueringen, ble det besluttet²³ at studieturene skulle fortsette. Samtidig ble det besluttet at NORAD ikke lengre skulle gi økonomisk støtte til individuelle studiereiser for lærere, og at NORADs informasjonsavdeling skulle overta hovedansvaret. Som en informant beskrev det:

Arrangøransvaret for studieturene ble overført til NORADs skoleavdeling. Lærerlagets rolle ble lik de andre lærerorganisasjonene; annonse i fagtidsskrift og prioritering av deltakere.

Imidlertid er rollen til Norsk Lærerlag og deretter NORAD av mer formell karakter og mindre av praktisk og besluttede karakter. Det praktiske arbeidet og nødvendige beslutninger knyttet til reisemål, forberedelser og gjennomføring av turen ble i hovedsak ivaretatt av reiseleder:

Når det gjelder gjennomføringen av prosjektet / prosjektene (forberedelser osv.), var det reiseleder som både valgte ut stedene og som la ting til rette. Mye "skjedde" mellom reiseleder og de

²¹ De første årene var oppfølgingen ett dagstreff «med utveksling av bilder». Siden ble det forlenget til to dager hvor en vesentlig del ble gitt et faglig innhold.

²² Saksbehandler i NORAD at forteller i tidsrommet 1981-1988 var de som satt på informasjonskontoret direkte i befattning med både utlysning, tilrettelegging og uttak av deltakere til disse turene.

²³ Gjennom denne analysen har vi ikke søkt etter å rekonstruere/dokumentere beslutningsgrunnlag og beslutningstakere. Dette ligger på utsiden av prosjektets mandat.

forskjellige stedene, det var reiseleders konsept man brukte.

Det operasjonelle ansvaret ble delegert til FN-sambandet fra 1992. Bakgrunnen for dette var et ønske om økt institusjonalisering. Helt frem til da hadde det operasjonelle ansvaret i alt vesentlig ligget hos reiseleder. Imidlertid beholdt NORAD fortsatt hovedansvaret fram til rundt 1992-94. Tiltaket ble «hengende i luften» etter intern omorganisering i NORAD, og senere etter en endring av oppgavefordelinger mellom NORAD og UD. En av informantene beskriver denne situasjonen ved at:

Bakgrunnen for at FN-sambandet tok over var at NORAD ønsket å trappe ned sitt arbeid med disse turene. Da var det naturlig å legge det over på FN-sambandet som NORAD hadde samarbeidet med om skolesaker i en årrekke.

Det foregikk ganske store indre omveltninger i NORAD. Disse var knyttet opp til ideologiske endringer. Gamle tankemodeller og verdier ble lagt til side. Informasjonsavdelingen fikk ny leder og oppgavene ble endret fra «aktivt oppsøkende informasjonsarbeid», til en mer målstyrt informasjon med vekt på å formidle NORAD utad. I denne nye informasjonsavdelingen var det ikke plass for slike tiltak som studieturene representerer. Som en informant uttrykker det:

Før var informasjonskontoret et levende kontor som satte i gang egne tiltak på informasjonssiden. Fra denne endringen ble satt i verk, ble informasjonskontoret et kontor som skulle følge opp og gi den informasjonen som det ble bestemt at skulle gjennomføres.

I tillegg til endring av hovedansvar, har det blitt endringer i ansvaret for en rekke oppgaver, og de ulike aktørene har hatt ulike roller. Nedenfor har vi forsøkt å sette disse endringen opp i en figur.

Figur 1. Skjematiske oversikt over oppgave og rollefordeling mellom partene fra 1981 og frem til 1996²⁴

	19..	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96
Hovedansvar for tiltaket	NLL		NORAD											a)			
Annonse-medie	Lærerorganisasjonenes tidsskrift																b)
Annonseutforming	Turleder/saksbehandler																
Prioritering av søkere	Lærerorganisasjoner											Distr. Kontor FN-S					
Utvalg av deltakere	NLL/turleder		NORAD/turleder					FN-S/turleder									
«Gå opp løypa» på besøksstedene	Turleder																
Utvalg av materiell til forberedelse	Turleder											Turleder/FN-S					
Ansvar forberedelsesseminar	NLL/turleder		NLL/turleder/NORAD					FN-S/turleder									
Ansvar gjennomføring studiereisen	Turleder																
Utarbeidelse av rapport	Deltakere																
Oppfølgingsseminar	Turleder		NORAD					FN-S									

NLL = Norsk lærerlag

FN-S = FN-sambandet

a) Det er noe uklart hvor hovedansvaret for turene har ligget de siste årene. FN-sambandet har hvert av de siste to årene fått forlenget en avtale om å stå som operatør for turene. Både NORAD og UD står som finansierer.

b) I 1996 ble det tatt stilling til gjennomføring av studietur så sent at en ikke rakk å annonsere i tidsskriftet for Norsk lærerlag. I stedet ble det sendt ut brev til skolene.

²⁴ Denne skjematiske oversikten viser hovedtrekkene. Bildet er noe mer nyansert. Imidlertid vil skjemaet bli for uoversiktlig dersom alle detaljer skal tas inn.

Det er interessant å merke seg at ulike samarbeidende aktører bare i begrenset grad kjenner til årsakene til at samarbeidsmønstrene ble endret. Norsk Lærerlag har stått sentralt i samarbeidet om turene over en lang periode. Infomanter fra denne organisasjonen forteller at samarbeidsrutinene over tid har blitt endret, men de kjenner lite til årsakene til disse endringene. Fra Norsk Lærerlags side forklares imidlertid avtagende engasjement ved at det har sin bakgrunn i at de fra 1985 utvidet sitt eget bistandsengasjement, bl.a. gjennom rammeavtale med NORAD.

5.1.2. Økonomi

Det har i hele perioden vært et sentralt moment å gjøre studieturene så billige som mulig. Dette er både ideologisk og praktisk begrunnet. Den ideologiske begrunnelse knytter seg til at lærerene får mer ut av denne type studie ved å leve tett inntil lokalbefolkningen. Dette medførte at utgiftene ble redusert. Den praktiske begrunnelse ligger i begrensede ressurser både i NORAD/UD og hos den enkelte deltaker. Imidlertid finnes en rekke kostnader som ikke ble konkretisert i form av utgifter. Disse kan beskrives ved at:

...reiseleder hadde en rekke kontakter som han spilte på, og lærerne kunne dra fra sted til sted å få informasjon uten at det kostet de som reiste noe særlig annet enn kost, reise og losji. I tillegg så var det andre i NORAD som brukte tid på å ordne disse turene og dessuten var ansatte ved de stedlige representasjoner/ambassadene med på tilrettelegging og planlegging.

Studieturene ble de første årene primært finansiert av deltakerne. NORAD dekket kostnader for reiseleder (reiseutgifter samt et fast beløp per døgn) og Norsk lærerlag bar oppholdsutgiftene knyttet til forberedelsesseminaret²⁵. I tillegg ble det lagt ned mye dugnadsarbeid av turleder.

Fra 1985 kom finansieringen inn i fastere rammer. Det ble faste subsidier for deltakerne,

²⁵ Primært dekket Norsk lærerlag disse kostnadene for egne medlemmer

og det ble påkostet en ekstra reiseleder. Dessuten fikk man en ordning hvor reiseleder fikk Statens satser i forbindelse med opphold i utenlandet, samt honorar for det arbeidet han gjorde både i forbindelse med forberedelse og etterarbeid. Fordelingen mellom NORAD og deltakerne ble av en informant beskrevet ved;

I starten dekket NORAD ca. 30 % av turkostnadene, senere ble dette økt til ca. 35 % . Resten ble dekket av deltakerne.

I 1996 betaler NORAD og UD hver kr 150 000. I tillegg betalte deltakerne en egenandel²⁶ på kr 9.000,- per deltaker²⁷. Informanter har pekt på at kostnaden for NORAD/UD ikke bør være høyere enn den er i dag. Imidlertid finnes det lignende studieturer hvor NORAD/UD har langt høyere enhetskostnader per deltaker²⁸. I tillegg til disse kostnadene kommer en rekke overheads-kostnader som ikke er beregnet inn i dette regnestykket. Dette er kostnader som lønn til saksbehandlere ved en rekke kontorer/representasjoner/ambassader, trykking av materiell til deltakerne, kostnader i forbindelse med besøk på forskjellige steder / prosjekter, osv.

Det er ulikt i hvilken grad den enkelte deltaker dekker egenandelen selv eller ikke. Det er ikke gjort noen systematisk registrering av deltakerbetalingen. Imidlertid forteller flere informanter at det er relativt vanlig at kommune/skole dekker hele eller deler av denne egenandelen. Noen informanter mener at det burde vært en fast ordning med at kommune eller skole dekker deler av kostnadene:

²⁶ Offisielt kalles dette beløpet for egenandel. Imidlertid er det svært ulikt i hvilken grad den enkelte dekker dette selv eller ikke. Det er ikke gjort noen systematisk registrering av deltakerbetalingen. Imidlertid forteller flere informanter at det er relativt vanlig at kommune/skole dekker hele eller deler av denne egenandelen.

²⁷ Deltakerne betaler i tillegg for mat; i 1996 ca kr 50 per døgn.

²⁸ Eks. Lærerstudieturer til Europeiske land, Journalistreiser til utviklingsland

..denne typen sponsing kunne ha vært en del av studieøkonomien, som finnes i kommunene ,og som lærerne kan få utdelt.

Det er noe divergerende synspunkter mellom informantene på i hvor stor grad NORAD og evt UD burde dekke utgiftene til studiereisene. Noen peker på at denne dekningen burde ligge på et høyere nivå enn i dag, mens andre mener at deltakerne selv burde betale mer. Denne dobbeltheten kommer fram slik en informant uttrykte seg:

..det økonomiske ansvaret burde vært fordelt annerledes. Egentlig burde NORAD ha betalt hele turen , men det burde også være en egenandel for deltakerne.

Videre ble det av enkelte informanter pekt på at samarbeidende organisasjoner burde gå inn med en viss egenfinansiering. Dette fordi finansiering gir en større forpliktelse.

5.1.3. Ideologisk fundament

Ideen med å arrangere studieturer i stedet for å gi ordinær undervisning om utviklingsland i klasserom, har hele tiden vært å gi deltakerne en opplevelse av nærhet til folk, kultur, problemer, gleder, osv.

Det som er sentralt er at lærerne skal få kjenne på kroppen varme, tretthet, lukten osv... komme med mennesket nær slik at lærerne skal forstå og sette mer pris på det som er «der ute». De skal lære å se hvordan folk takler gjestfriheten, hvordan velvilligheten er, hvordan smilet er, oppi fattigdommen.

Det har vært ulike synspunkter på i hvilken grad en skal fokusere på det hjelpearbeidet som drives gjennom NORAD. I den perioden turene gikk til Asia, hadde en mest kontakt med frivillige organisasjoner. I tillegg hadde en også kontakt med arbeid som ble gjort av myndighetene i de enkelte land og arbeid som ble gjort av FN. En hadde i liten grad kontakt med prosjekter som var knyttet til NORAD. Dette var en viktig grunn til at turene ble flyttet til Afrika fra 1988. Da ble det større fokus på

NORAD- prosjekter og mindre fokus på private hjelpeorganisasjoner.

..endringen en fikk fra Asia til Afrika og den økte fokus på NORAD-støttede prosjekter kontra det å være mer ute i lokalmiljøet, spilte egentlig liten rolle. Det var bare scenen som var forandret. Skuespillerne var fortsatt de samme og skuespillerne i denne sammenhengen er lokalbefolkningen.

UD ønsker i tillegg også sette fokus på de multilaterale bistandsprosjektene. Dette er en forskyvning av målet med turene.

..en forskyvning i tråd med den endringen i strategi som NORAD har hatt. En har fått en endring fra generelle hjelpetiltak i det enkelte land til å være mer rettet mot NORADs egne prosjekter og egne engasjementer

I de senere år har studieturene igjen endret noe på fokus. I dag er det den lokale kultur som settes lengst frem. Tanken bak dette er at en må forstå et folks kultur for at en skal kunne forstå dets problemer og muligheter.

..på de siste turene var det et opplegg hvor deltakerne bodde på landsbygda og deltok i «dagliglivet», både arbeid og fest. Det sentrale er å få fatt i og å få delta i den afrikanske kulturen.

Det er viktig å skape forståelse for nord-sør-problematikken. Det er viktigere selv å reise til Afrika, oppleve litt av dette kontinentet og delta i det som skjer, enn å få raske, overfladiske inntrykk via TV eller video. Derfor er det viktig at folk kommer ut, og det er viktig at folk forstår kultur og kulturbegrepet.

Det ser ut til at det er en viss ulikhet i hva hensikten med studieturene skal være. Mens UD/NORAD ønsker høy grad av fokusering på egne prosjekter eller prosjekter som de støtter gjennom FN eller Verdensbanken, viser arrangør/operator til hvor viktig det er å få tak i det lokale særtrekk og den lokale kulturen. En av informantene uttrykker dette forholdet slik:

NORAD ønsker i størst mulig grad å fokusere på prosjekter, mens FN-sambandet forsøker å formidle landet generelt, kulturen og alt som har med landet å gjøre.

5.2. Samarbeidsrutiner og endringer av disse

Samarbeidet kan oppfattes ulikt sett med ulike aktørers ståsted. I den perioden studieturene har vært arrangert, har ulike aktører vært involvert. Samarbeidet mellom de ulike aktørene ser ut til å ha vært relativt begrenset, og det har endret seg over tid. Det har hele tiden vært tre sentrale aktører: Reiseleder, operatør og økonomisk hovedbidragsyter. Alle aktørene har skiftet. Reiseleder har stadig vært den mest sentrale aktøren i samarbeidsrelasjonene, og det ser ut til at det er denne som i alt vesentlig har lagt premissene for samarbeidet.

På 1990-tallet har samarbeidet rundt studieturene vært preget av endringer. Endringer av reiseleder, operatør, samt internt hos økonomiske hovedbidragsytere. Mange og tildels store endringer, fører gjerne til vansker med å få til samarbeidsrutiner. De siste årene ser det ut til å ha vært operatøren / reiselederen som er blitt det mest stabile elementet.

Vi kan dele samarbeidet opp i tre ulike felt. Denne oppdelingen er en analytisk oppdeling. I det daglige arbeidet vil det nødvendigvis ikke være noe skille mellom feltene:

- A. Program og innhold i studieturen
- B. Praktisk tilrettelegging
- C. Utvelgelse av deltakere
- D. Faglig innføring og avslutningsseminar

5.2.1. Program og innhold i studieturen

Ovenfor har vi gjennomgått oppstarten av studieturene og hvordan programmet har blitt bygd opp. Reiseleder har i alt vesentlig lagt opp programmet for forberedelseskurset og studieturen. I tillegg har han i alt vesentlig funnet frem til det materiell som skulle sendes ut til deltakerne før avreise. Imidlertid har studieleder lagt fram forslag for saksbehandlere i NORAD. En informant forteller om samarbeidet mellom reiseleder og andre aktører noe tilbake i tid. Imidlertid dekker utsagnet også andre perioder:

Reiseleder var svært enerådig. På den annen side var det få synspunkter i NORAD når det gjaldt tema, reisemål og hvilke prosjekter / tiltak man skulle besøke. Lærerlaget var i denne perioden også relativt passiv. De burde kanskje vært mer aktive .

I 1980 hadde Norsk Lærerlag en avdeling som ble kalt for «Retts - og tjeneste avdeling». Saksbehandler i denne avdelingen arbeidet med "Asia-reisene"²⁹. Omorganisering, mv.har ført til at tiltaket vandret via den såkalte organisasjonsavdelingen for så til slutt å forankres i en ny avdeling, Internasjonalt sekretariat (1991). Arbeidet med turen ble flyttet til denne nye avdelingen, og besto i å lyse ut turen via medlemsbladet, «Skolebladet». Annonsetekstene fikk de fra NORAD . Avdelingen tok imot søknadene, plukket ut deltakerne og meldte "sine" kandidater til NORAD som stod for den endelige ut-takingen.

I forhold til gjennomføringen av prosjektet hadde Lærerlaget ingen innflytelse på programmet, men de ba heller ikke om å få noen slik innflytelse. Lærerlaget anså sitt engasjement kun som en støttefunksjon.

²⁹ De første årene het disse turen «Norsk Lærerlags studietur til Asia». Fra 1986 ble de kalt for «DUHs seminar for lærere». Senere ble de også kalt for «NORADs seminar for lærere» eller «NORADs seminar». (Fra 1988 ble reisemålet endret til Afrika).

5.2.2. Praktisk tilrettelegging

Norsk lærerlag var tidlig en sentral samarbeidspartner i forbindelse med turene. I perioden 1982-85 var Lærerlaget operatører. Imidlertid gjorde reiseleder alt arbeidet. Ifra 1986-88 var Lærerlaget fortsatt medspiller, men nå var ansvaret lagt over på NORAD. Fra 1988 ble Lærerlagets rolle mer perifer; de gjennomførte annonsekampanjer i sine blader og de prioriterte deltakere. Fra 1992 ble de enda mer perifere i samarbeidet. Det eneste de nå gjør er å trykke annonser i sitt medlemsblad.

Mot slutten av 1980-tallet ble FN-sambandet trukket mer inn, og i 1994 ble det inngått en formell kontrakt mellom NORAD og FN-sambandet om planlegging og gjennomføring av tiltaket.

5.2.3. Utvelgelse av deltakere

Reiseleder har hele tiden stått sentralt i utvelgelsen av deltakerne. Imidlertid har reiseleder samarbeidet med ulike aktører og på ulike måter. På 1980-tallet var lærerorganisasjonene aktivt med i utvalget gjennom utarbeidelse av prioriterte lister. Det endelige utvalget ble gjort av reiseleder i samarbeid med saksbehandler i NORAD. Etter at FN-sambandet overtok organiseringen av turene, har samarbeidet med lærerorganisasjonene falt bort på dette feltet. De siste årene har regionkontorene i FN-sambandet utarbeidet prioritering av søkerne, mens reiseleder og en saksbehandler i FN-sambandet har stått for den endelige utvelgelsen.

Det vil være av interesse for alle involverte parter enten å sikre at samarbeidet fungerer tilfredsstillende, eller at oppdraget formuleres entydig og klart.

5.3. Kriterier for utvelging av deltakere

Utvalget av deltakerne gjøres på grunnlag av søknader. I søknaden forteller den enkelte om seg selv, hva han/hun har deltatt i, og hva som er begrunnelsen for at han/hun ønsker å delta

på denne studieturen. Med søknaden legges det ved ulike dokumenter og anbefalinger.

Utvalgskriteriene har til dels fulgt noen generelle retningslinjer, som mest mulig lik geografisk fordeling og til dels kriterier som er tilpasset den enkelte søker, f.eks. vurdering av egnethet. Det er stor enighet om at disse studieturene primært er forbeholdt lærere. Men det er divergerende synspunkter på hvilke kriterier deltakerne skal velges etter, og noen av utvalgskriteriene ser ut til å ha blitt endret. Det ble på slutten av 1980-tallet laget et dokument som lister opp noen utvalgskriterier. Dette er kriterier som allerede var i bruk:

Disse kriteriene var først muntlige og ble etter hvert gjort skriftlig. Dette ble ikke gjort før i 1988.

Det har ikke vært mulig å få frem hvilke kriterier som har veid tyngst i vurdering av den enkelte deltaker. Videre har det heller ikke vært mulig å få fram markante endringer i utvalgskriteriene. Det ser ut som om en helhetsvurdering både med hensyn til den enkelte deltaker og sammensetningen av gruppen, har veid tungt. Imidlertid er denne "helhetsvurderingen" en svært subjektiv størrelse, og preferansene til den som vurderer vil ha stor betydning.

Med bakgrunn i de informantintervjuene som er foretatt, kan vi sette opp en liste over utvalgskriterier som har vært brukt. Det er ingen betingelse at alle kriteriene er oppfylt for at en skal bli trukket ut som deltaker, men det kan se ut som om noen deltakere har fått styrket sitt kandidatur ved at de oppfyller flere av kriteriene.

5.3.1. Egnethet

Flere informanter har pekt på viktigheten av å sette sammen gruppen på best mulig måte. Det refereres blant annet til erfaring fra studieturer der enkelte deltakere ikke har fungert godt i gruppesammenheng. Ved sammensetning av gruppen må det tas hensyn til både at den enkelte er egnet for denne type reise, og til at den sammensatte gruppe fungerer innbyrdes:

Det sentrale her har vært egnethet .. som fungerer godt i fellesskapet, slik at det å være tilpassningsdyktig burde være et viktig moment i uttakskriteriet.

5.3.2. Spredning/fordeling

I utvalg av deltakere har en forsøkt å få til en best mulig spredning og/eller fordeling både med hensyn til skoleslag, geografi og kjønn. Når det gjelder skoleslag har en forsøkt å få med lærere helt fra førskole og opp til universitets- / høyskolenivå.

I den geografiske spredningen peker informanter på at en har lagt mer vekt på geografi enn den forholdsvis befolkningsmessige fordelingen.

Det har vært tilstrebet å få gruppen sammensatt av like mange menn som kvinner. Imidlertid pekes det på at dette har vært vanskelig fordi relativt færre kvalifiserte menn har søkt:

... kriterier når det gjaldt å få til en geografisk spredning og en kjønnsmessig fordeling

...langt flere kvinner enn menn har vært søkere , det ideelle hadde vært en fordeling 50/50-fordeling, men på grunn av for få kvalifiserte mannlige søkere, har det blitt en over vekt av kvinnelig deltakelse.

5.3.3. Interne prioriteringer

På hele 1980-tallet leverte lærerorganisasjonene inn prioriterte lister. De siste årene har distriktskontorene i FN-sambandet prioritert. Prioriteringene er foretatt ut fra den enkelte organisasjons egne preferanser, og ikke ut fra fastlagte utvalgskriterier. Det er mulig å følge en utvikling knyttet til den interne prioriteringen. Relativt tidlig fikk Lærerorganisasjonene³⁰ ansvar for prioriteringen:

³⁰ Når informanter snakker om Lærerlaget, mener de i realiteten alle lærerorganisasjonene som var involvert i arbeidet. Imidlertid stod Lærerlaget mer sentralt, da de en periode også hadde operatøransvaret.

1. Søkerne måtte skrive en begrunnet søknad , og ble på dette grunnlaget plukket ut. Det kunne se ut som om NORAD selv stod for ut-takingen , men at dette etterhvert ble overført til Lærerlaget , de kom da med en innstilling som vanligvis ble fulgt
2. Lærerlaget og NUFO lagde en prioritert liste, og NORAD var de som stod for utplukkingen..
3. når det gjelder utvalgskriterier så står FN-sambandet i distriktene for hvem som skal plukkes ut.

Med bakgrunn i denne prioriteringen har flere informanter hevdet at de som har prioritert har lagt mer vekt på engasjement i den prioriterende organisasjon framfor engasjement knyttet til u-landsinteresse. Dette gjelder både lærerorganisasjonene og FN-sambandet:

...at de lærerne som viste engasjement og som engasjerte seg i organisasjonsarbeid i Norsk Lærerlag ofte ble prioritert , slik at Norsk Lærerlag også fikk fremmet egne interesser gjennom dette arbeidet både med at en hadde kontakter med lærere og lærerorganisasjoner i besøkslandene , og at en fikk nedfelt interesse gjennom engasjement lokalt i Norge via lærerlagsorganisasjonene.

.. at det var et poeng at de som hadde sentrale tillitsverv ville bli prioritert. Med sentrale tillitsverv menes her folk som har tillitsverv utover at de innehar et lokal verv som f.eks. lokalkasserer, el.l. Grunnen til denne prioriteringen var at folk med sentrale tillitsverv sannsynligvis hadde større påvirkningsmuligheter enn andre.

... at prioriteringen fra Lærerlaget gikk stort sett på den tillitsvalgte innsats, noe hverken NORAD eller reiseleder syntes var like relevant

... at utvelgelse av deltakere, langt på vei ble gjort i forhold til dem som hadde deltatt på FN-sambandets samlinger eller vært engasjert og vist interesse gjennom FN-sambandet.

5.3.4. Videreformidlingspotensialet

Potensielle videreformidlere har vært en prioritert gruppe. Alle informantene har pekt på at dette er et sentralt utvalgs-kriterium. M.a.o. vil lærere som har et engasjement utover de vanlige læreroppgaver; lærebokforfattere, informasjonsmedarbeidere (f.eks. i interne skoletidsskrift), folk fra FN-sambandet osv. være en gruppe som en gjerne vil ha med på turene:

Det sentrale med slike turer må være at de som deltar må fungere som små motorer i lokalmiljøet og innad i skoleverket .

5.3.5. Andre kriterier

I tillegg til de punktene som er nevnt over, har vi listet opp noen punkter som informanter har pekt på:

- Sunt vett eller skjønn.
- Det blir bedt om en skriftlig søknad hvor de begrunner hvorfor de ønsker å delta på turen. Når søkeren oppgir at man tidligerer har arbeidet med denne typen virksomhet på skole eller i andre sammenhenger, og at de ønsker å delta for bedre å være i stand til å formidle tanker og ideer fra fremmede kulturer, så har dette vært et viktig poeng.
- God helse..
- anbefaling fra rektor.
- Flere av søkerne har søkt mange ganger, flere gangers nedprioritering har telt til fordel.

5.4. Prosedyrer for utvelging av deltakere

Prosedyrer for utvelging har endret seg over tid. En periode fra midten av 1980-tallet og frem til FN-sambandet overtok operatøransvaret, har lærerorganisasjonene rykket inn annonse i sine medlemsblader, mottatt søknader, prioritert søknader og overlevert prioriterte lister til NORAD/reiseleder. Det endelige utvalget ble

gjort av NORAD/reiseleder. I dag prioriterer distriktskontorene i FN-sambandet søkere fra sine områder. Reiseleder gjør det endelige utvalget i sammen med saksbehandler på hovedkontoret til FN-sambandet.

Fra tid til annen hender det at man oppdager enkelte deltakere ikke burde ha deltatt på studieturen. Forberedelsesseminaret gir den første mulighet til å bli kjent med deltakerne, og reiseleder mener at det er vanskelig å sjalpe ut deltakerne på et så sent tidspunkt i prosessen.

I utgangspunktet har toget gått når utvalget er klart rundt påsketider, da er det opptil den enkelte deltaker å trekke seg.

5.5. Faglig innføring og avslutningsseminar

5.5.1. Innføringsseminar

Innføringsseminaret holdes i forbindelse med selve avreisen. Den tidsmessige plassering begrunnes ut fra et kostnadmessig synspunkt. Det blir for dyrt å samle alle deltakerne først en gang på et seminar, for der etter samle dem i tilknytning til avreise.

Imidlertid har en ett år hatt to innføringsseminarer for en gruppe. Først en samling sent på vinteren, og der etter samling like før avreise. Det er delte synspunkter blant infomantene om dette er en bedre løsning.

5.5.2. Avslutningsseminar

Avslutningsseminaret avholdes noen tid etter hjemkomst. Opprinnelig var dette en dagssamling for bytting av bilder og en runde hvor alle fortalte hva de hadde gjort med sine erfaringer. Seminaret har over tid utviklet seg til å bli en faglig samling som løper over 2 dager.

Oppfølgingsseminaret: I begynnelsen var dette et 1-dags møte hvor deltakerne stort sett brukte tiden til å dele bilder med hverandre. Senere ble dette

oppfølgingsseminaret mer systematisert og formalisert. Fra 1988 ble også forelesninger lagt inn, og seminaret ble utvidet til to dager.

5.6. Partenes forslag og synspunkter m.h.t. forbedringer

Gjennom intervjuene har det kommet frem relativt få forslag til endringer. En gjennomgående kommentar er at turene må fortsette, og at de i alt vesentlig må fortsette etter den "lest" som har vært brukt de siste årene.

....gjennomførelsen av studieturen i 1991 er et eksempel på den aller beste måten å organisere denne typen turer. Det er derfor ingen forbedringsmuligheter av turene utover det som de siste turene gav signaler om. Ved å se på hvordan dette opplegget var, så vil en få et godt bilde av hvordan en slik tur burde legges opp.

Tilsvarende kommentar blir gitt i forhold til turene de siste par årene:

...ikke så veldig mye hadde vært annerledes om jeg kunne velge helt fritt. Jeg ville vist de samme tingene, samme kontakt med lokalbefolkningen, samme kontakt med den afrikanske kultur.

Mange av informantene ble spurt om ikke lærerorganisasjonen burde bli en mer aktiv part igjen. Dette ble ikke særlig "applaudert". Imidlertid pekte en informant fra FN-sambandet på at

...et eventuelt samarbeid med lærerorganisasjonene i større grad burde dreie seg om selve innholdet i programmet og i mindre grad om uttakelse av lærere til turene.

Et annet moment som ble trukket fram i intervjuene var spørsmålet om å gjøre studieturene noe mer omfattende, slik at de kunne bli en halvårsenhet for lærerne. I 1990 ble det utformet et notat om dette. Forslaget var at studieturene skulle bygges ut til en halvårs kompetansegivende enhet.

...det var på denne tiden aktuelt å ta opp dette. Imidlertid kom Sagene lærerskole på banen med egne studieturer for sine elever og tilsvarende fikk en på Agder distriktshøyskole. Dermed ble det sannsynligvis mindre aktuelt med en slik utvikling av tiltaket. Det ble heller ikke fulgt opp videre.

Mange av informantene peker på at det forsøket på institusjonell forankring som er gjort ved at FN-sambandet har overtatt operatøransvaret for turene er positivt. Internt i FN-sambandet støttes også dette synspunktet:

...dette var en type jobb som FN-sambandet burde stå for, en type oppdrag som passet for dem. FN-sambandet er «bedre» til å plukke ut de «riktige» deltakerne til turene, og det er bedre uttaking nå enn det var tidligere.

Et alternativ til en samling nummer to før avreise, vil kunne være distriktsvise samlinger. Distriktskontorene til FN-sambandet kunne stå for den praktiske tilrettelegging, mens reiseleder og evt representant fra hovedkontoret kunne komme for å delta. Gjennom en slik ordning kunne en gjennomføre to samlinger, uten at kostnadene ble alt for høye.

5.7. Vurdering av tiltakets resultater i forhold til oppfatning av formålet

Når vi i samtalen kom inn på resultater i forhold til formål, pekte alle informantene på resultater som høyt u-landsengasjement, avisartikler, lærebøker osv. på den ene siden, og personlige opplevelser i form av lukt, smak og kultur på den andre siden. Det var ikke lett å identifisere informantenes synspunkter med tanke på om slike resultater var i samsvar med

studieturens formål. En informant uttrykker seg slik:

...bruk av en halv million kroner i forbindelse med disse turene gir en kjempeuttelling. Lærerne blir engasjert og følger prosjektet opp i sitt nærmiljø, og med små tillegg kunne man få enda mer ut av disse turene.

En informant mener at erfaringer fra slike turer har ført til store holdningsendringer i form av informasjonsoverføring. I tillegg har det skapt entusiasme for utviklingsarbeid for ganske mange. Han forteller blant annet at den gruppen han deltok i har startet innsamling til et skoleprosjekt, og har sendt penger til bygging av to skolebygg, som nå skal stå ferdige. Videre har de gitt lån av egne penger slik at en kan sette igang prosjekter. Han forteller at den kunnskapen som har kommet fram på disse turene blant annet har blitt brukt i egne lærerbøker. Videre forteller han om en musikk lærer som laget musikalsk dag på skolen hvor han brukte musikk og inntrykk fra Afrika som tema. En rekke lærere har også brukt lysbildeserier fra Afrika i undervisningen osv.

Andre eksempler kan være brevveksling mellom elever i Norge og besøksland.

Mange har pekt på at selv om kostnaden med studieturen er relativt høy, så får en svært mye igjen.

...en ikke legger opp turene som noen luksusturer, man reiser på billigst mulig måte. Selv da koster turen ganske mye. Men turen er verdt pengene.

Informant fra hovedfinansjør (NORAD/UD) perker også på kostnaden i forhold til nytte:

...den kostnaden en har idag er på øvre kant av hva man kan vente seg at en kan godta ved slike turer. Eks. et eget bilag til Dagbladet koster ca. 700 000, og da når man ca. 600 000 lesere, for rundt en krone pr. leser. Imidlertid er lærerturene et av mange virkemiddel. En må ikke kun satse på ett virkemiddel men på flere, både på kort og lang sikt.

6. RESULTATER FRA SPØRRESKJEMA-UNDERSØKELSEN

I dette kapitlet gjennomgår vi resultatene fra spørreskjemaene som ble sendt til deltakere og rektorer ved skoler der lærere hadde deltatt på studiereiser.

6.1. Bakgrunnsinformasjon om respondentene.

Av de 104 som har svart på skjemaene utgjør kvinnene 60 % og mennene 40 %. Det stemmer rimelig overens med kjønnsfordelingen blant

deltakerne totalt som er 57 % kvinner mot 43 % menn.

Når det gjelder geografisk fordeling, skiller Oslo seg ut med 16 deltakere og Hordaland med 11. Ut fra deltakerlistene finner vi at Oslo og Hordaland også har hatt størst antall deltakere i perioden 1986-96, hhv. 32 og 21 deltakere. Fordeler vi deltakere og respondenter over noe større regioner som i tabellen nedenfor, ser vi at vi har fått svar fra halvparten av deltakerne fra det vi har definert som Østlandet, og fra rundt to tredjedeler av deltakerne i de øvrige regionene, med unntak av Nord-Norge, der kun en fjerdedel har svart.

Tabell 1

	Antall deltakere	Antall svar
Østlandet (Østfold, Oslo, Akershus, Buskerud, Vestfold)	72	36
Midt-Norge (Hedmark, Oppland, Sør- og Nord-Trønd.)	32	19
Sør-Vest (Telemark, Aust- og Vest-Agder, Rogaland)	25	19
Vestlandet (Hordaland, Sogn og Fj., Møre og Roms.)	31	20
Nord-Norge (Nordland, Troms og Finnmark)	35	9
Tilsammen	195	103 (1)

Aldersfordelingen blant respondentene viser at over 50 % var i alderen 41 til 50 år på det tidspunktet reisen ble gjennomført. Bare 4 % var under 30 år, og 21 % i alderen 31 til 40 år. Noe over 20 % er over 50 år. Vi har ikke data for alderen på deltakerne, men utsagn fra

intervjuer og samtaler/utsagn i tilknytning til evalueringer tyder på at den samsvarer ganske godt med alderen på deltakerne. Enkelte gir uttrykk for en viss bekymring til at det deltar for få yngre lærere.

Tabell 2

Aldersgrupper	Antall	Prosent
Inntil 30 år	4	4
31 - 40 år	21	20
41 - 50 år	52	50
51 - 60 år	22	21
Over 60 år	1	1
Ubesvart	4	4
Til sammen	104	100

Respondentene svarer rimelig godt til deltakerne når det gjelder kjønn og alder, og i noe mindre grad når det gjelder bosted.

Vi spurte også hvilket år respondentene hadde deltatt på studiereisen. Av deltakerlistene ser vi at det var gjennomsnittlig 18 deltakere med på reisene. I evalueringen antok vi at vi ville få flest svar fra de som har deltatt i løpet av de

siste årene, blant annet fordi det er vanskelig å svare på retrospektive spørsmål og fordi motivasjonen for å svare trolig vil avta etterhvert som årene går. Denne antakelsen slo for så vidt stikk i den forstand at vi fikk flest svar fra deltakere i årene 1994, 95 og 96. Likevel fikk også mange svar fra deltakere i 1991 og 1988.

Tabell 3

1986 - 1988 (hvorav 10 i 1988)	26
1989 - 1991 (hvorav 13 i 1991)	27
1992 - 1994	24
1995 og 1996	24
Ubesvart	3
Tilsammen	106

Bare 4 % hadde vært med på mer enn en reise. Ikke bare lærere har deltatt på reisene, ansatte i ulike administrative organ og organisasjoner (blant annet de som har samarbeidet om tiltaket; FN-sambandet, NORAD, UD) og andre har deltatt. Blant de som har svart på skjemaene utgjør lærerne likevel ca. 90 %, mens ansatte i administrative enheter tilknyttet skole/undervisning utgjør 6 %, ansatte i organisasjonene kun 1 % og gruppen «andre» 3 %.

Ca. 20 % var tillitsvalgte i lærerorganisasjonene da de var med på reisen.

Litt over halvparten mottok økonomisk støtte til dekning av egenandelen av turen. I halvparten av tilfellene dreiet det seg om mindre enn 5000 kr, 35 % fikk mellom 5000 og 10 000 kr, mens resten fikk mer enn det. (Jfr. intern evaluering)

6.2. Utgangspunktet for reisen

Vi spurte respondentene om bakgrunnen for at de ble med på studiereisen. Som oftest er det flere og sammensatte grunner for at vi gjør som vi gjør. Den begrunnelsen vi gir i ettertid kan være mer bestemt av normer og sosiale spilleregler enn det som i utgangspunktet motiverte handlingen (som ikke nødvendigvis er så klart det heller). Likevel: Vi kommer nærmest grunnene til at lærere ønsker å delta på dette tiltaket ved å spørre dem. Vi hadde utformet diverse svarkategorier på forhånd (som kan bety en viss «styring» av svargivingen) og bad respondentene krysse av for det svaralternativet som passet med den viktigste grunnen for reisen, eventuelt skrive svaret selv. Svarene fordelte seg som følger:

Tabell 4

	Antall svar
Jeg ble oppfordret til å dra	1
Jeg hadde lenge ønsket å dra til et utviklingsland, og dette var en god anledning	33
Jeg hadde lenge arbeidet med bistands-/solidaritetsarbeid i fagorganisasjoner/andre organisasjoner	6
Jeg ønsket å besøke land jeg hadde vært i tidligere	2
Jeg hadde undervist om utviklingsland og ønsket å lære mer	32
Jeg hadde lyst til å oppleve noe annerledes	3
Andre på skolen hadde vært i utviklingsland og jeg hadde lyst til å oppleve det samme	2
Annet	14
Ubesvart/flere grunner	11
	104

Som vi ser oppgav rundt en tredjedel at de ønsket å lære mer om utviklingsland fordi de hadde undervist i temaet som viktigste grunn for å delta, mens like mange oppgav svarte at studieturen var en god anledning til å realisere et ønske om å besøke utviklingsland. 14 oppgav andre grunner, blant annet undervisning for fremmedspråklige elever, venner/kontakter i Afrika/andre utviklingsland eller interesse for Afrika spesielt. 11 hadde satt mer enn ett kryss, gjerne da en kombinasjon av «god anledning»/»ønsket å lære mer» og andre svar.

6.3. Forhåndskunnskap og forberedelser

Vi spurte hvordan deltakerne ville karakterisere sine forhåndskunnskaper om ulike forhold (oppgitt i prosent):

Tabell 5

Kunnskap om	Svært gode	Gode	Middels	Dårlige	Svært dårlige
- utviklingsland generelt før studiereisen	13	55	30	3	0
- det/de landene de besøkte på reisen	8	27	46	17	2
- norsk bistandspolitikk	8	33	49	10	0

Respondentene hadde bedre kunnskap om utviklingsland generelt enn om de landene de skulle besøke på reisen, og om norsk

bistandspolitikk. Og som neste tabell viser var mediene og ulike typer litteratur den viktigste kilden til kunnskap.

Tabell 6

	Prosentandel
TV, presse, ulike medier	24
Bøker og annen litteratur	22
Studier, kurs o.l.	15
Aktivt organisasjonsarbeid	3
Tidligere reiser til utviklingsland	7
Tidligere arbeid i utviklingsland	5
Annet	3
Ubesvart/flere kryss	21
Tilsammen	100

6.4. Forberedelser

Før avreise får de som er valgt ut til å delta tilsendt diverse informasjon. Vi spurte hvilken nytte de mente de hadde hatt av denne informasjonen

Tabell 7

	Prosent
Meget god nytte	20
God nytte	56
Middels nytte	21
Liten nytte	1
Husker ikke	2
Ubesvart	0
Til sammen	100

Om det ble sendt ut litteraturlister hvert år og hva disse listene eventuelt inneholdt er ikke så lett å bringe på det rene ut fra spørreskjemaene. Det som er klart er at deltakerne ønsker seg litteraturlister som er **oppdaterte**, gjerne med **anbefalte prioriteringer** over hva som er viktigst, samt at slike lister inneholder både

skjønnlitteratur og faglitteratur/annen litteratur.

I forbindelse med avreisen arrangeres et to dagers-seminar for deltakerne. For å få vite hva respondentene mente om seminaret ble de blant annet spurt om hvor enige de var i følgende utsagn:

Tabell 8

	Helt enig	Delvis enig	Både og	Delvis uenig	Helt uenig	Ubesvart
Vi ble godt forberedt på det vi opplevde	39	41	14	5	0	2
Vi fikk mye informasjon, men ikke nok til at vi var skikkelig forberedt på det vi opplevde	8	23	18	31	16	4
Vi fikk mye informasjon, men ikke nok om det vi hadde mest behov for	5	14	13	37	26	6
Det hadde svært lite relevans for det vi opplevde på turen	1	3	11	14	67	4

Enkelte av deltakerne har skrevet i generelle kommentarer til tiltaket at de som søker om å bli med på slike reiser, må informeres om hva som kreves og forventes av dem. Reisene er både psykisk og fysisk anstrengende og passer ikke for alle. Man må være forberedt på både fysiske og mentale prøvelser, og det bør understrekes overfor søkerne at det ikke er noen feriereise (jfr. sitater nedenfor)

Blant annet bør det informeres mer konkret om reisemåter, og i klartekst om standard på

overnattingsstedene, sanitærforhold o.l. Det bør også gis klare opplysninger om hva som er nødvendig av klær, sko og annet utstyr.

Et annet viktig poeng i denne sammenheng er noe informasjon om lokal skikk og bruk, slik at deltakerne gjennom væremåte eller klesstil støtter lokale normer.

6.5. Tema på forberedelses-seminaret.

I hvilken grad ble følgende emner vektlagt på forberedelsesseminaret?

Tabell 9

	Svært stor grad	Stor grad	Middels	Liten grad	Svært liten grad	Ubesvart
Norsk bistandspolitikk	4	45	42	2	2	5
Kultur, religion, livsform og levekår	5	40	36	14	2	4
Geografi og natur	0	9	27	50	9	6
NORADs arbeid og innsats	3	42	47	3	0	5

Ut over rent konkrete opplysninger og informasjon om praktiske forhold, etterlyses mer innføring i religion, kultur, levekår og livsformer som en del av forberedelsene. Dette nevnes eksplisitt av flere respondenter, selv om tabellen ovenfor viser at 40 % mener dette i stor grad ble dekket på seminaret. Svarfordelingen er omtrent likedan når det gjelder norsk bistandspolitikk og NORADs arbeid. På dette punktet er kommentarene mer varierte: Mens noen ønsker mer informasjon om dette, mener andre at det kan ned tones. Det kan imidlertid se ut til å være stor enighet om at

det er behov for mer informasjon om de prosjektene og landene deltakerne skal besøke, og mindre generell informasjon.

Mange gir uttrykk for at seminaret ikke bør arrangeres i tilknytning til selve reisen, men en stund før slik at man kan få tid til å gjøre egne forberedelser i tillegg. Det gjelder både på det faglige og praktiske planet (for sent å få vite på seminaret at joggeskoene burde vært med!). En respondent har kommentert at det året det ble arrangert to slike seminar, ble det for mye

repetisjon og unødvendig dødtid på det siste seminaret.

Spørreskjemaet inneholdt også en del åpne spørsmål, der vi bad respondentene komme med synspunkter på hva som fungerte bra/ikke bra, samt komme med forslag til forbedringer. Nedenfor følger noen kommentarer fra skjemaene som gjelder forberedelsene til reisen:

«Alt fungerte bra på seminaret, men selv kunne jeg ikke forestille meg det primitive afrikanske samfunnet, livet i økemarken en uke, magetrøbbel, toalettangel osv. - på forhånd»

«En skal ikke skremme, men en del advarsler og formaninger må man våge å gi»

«For generelt, bedre å velge ut enkeltområder som belyses skikkelig»

«Mer åpenhet om problemer vi kunne møte på turen, både oss i mellom og ellers»

«Kurset (seminaret) var for kort, og det bør legges ca. en måned før reisen»

«Ulike synspunkt kunne vært presentert i større grad»

«Kunne hatt gruppearbeid for å bli bedre kjent med hverandre»

«Kunne vært klarere på verdigrunnlag og mål i norsk bistandspolitikk/NORADs innsats - og diskusjon om alternativer»

«Mer informasjon om politisk situasjon, om menneskerettigheter og om kulturen».

6.6. Opplegget for reisen

Hvor fornøyd var du med selve opplegget for reisen (valg av land, steder, typer prosjekter som ble besøkt)?

Tabell 10

	Antall	Prosent
Meget godt fornøyd	80	77 %
Godt fornøyd	21	20 %
Middels	3	3 %
Til sammen	104	100 %

Deltakerne hadde i de fleste tilfellene ikke noe å sammenligne med, likevel må vi kunne si at de aller fleste var godt fornøyd med reiseopplegget. Ingen svarte at de var lite fornøyd.

Dette gjelder også reisens varighet: 85 % mener den er passe, bare 1 % at den varer for lenge, mens 14 % mener den kunne vært lengre.

Dersom vi kjører spørsmålet om tilfredshet med opplegget for reisen mot årstall, finner vi at i 1987 og 1996 svarer alle respondentene at

de var meget godt fornøyd. Deltakerne i 1996 er svært fornøyd med reiseopplegg, og ikke minst med reiselederne dette året (de nevnes spesielt av flere), i motsetning til 1994 som er et år der mange deltakere gir uttrykk for misnøye både med reisen og måten den ble ledet på. Likevel svarer alle at de er godt eller meget godt fornøyd med opplegget for reisen i 1994.

Når det gjelder reiseledelsen er det selvsagt både positive og negative kommentarer. Det varierer noe i forhold til hvilket år respondentene refererer til, og dermed også til

hvilken konkret reiseleder kommentarene gjelder. Vi velger å fokusere på det som kan ha generell interesse, og som sier noe om hva respondentene mener er viktig i denne sammenheng - uten å referere til bestemte år/reiseledere.

«Reiseleder hadde for dårlig kulturkunnskap - samt forståelse for hvordan grupper fungerer sammen. Viktig å få informasjon om kultur og levesett og å bli klar over hva som er forventet av deltakerne».

«Den strenge 'disiplinen' vi ble pålagt kunne oppfattes som rigid (ble behandlet som unger), men det ble oppfattet i beste mening - ingen problemer»

«God balanse mellom reiselederers strukturerte opplegg og frihet og ansvar for den enkelte deltaker»

«Dyktig og pålitelig reiseleder, lite festtaler, ærlig presentasjon av prosjekter/levekår. Positivt å bo ei uke i landsby og å gå i 'de innfødtes sko'».

- øvrige kommentarene fra respondentene som gjelder reiseopplegget:

«Mindre nattreising, vi reiste i 6 netter - gjennom Rift Valley i mørket - dødssynd!»

«To land er nok, begrensn reisetiden!»

«Fint å bo på samme sted i mindre grupper over tid - ellers viktig å ha klarere avtaler med tydeligere ansvarsfordeling»

«Savnet at det ikke var noe lokal kultur overhodet i opplegget. For mange lange

foredrag. Veldig bra med en uke på egen hånd, men informasjonen om dette var svært mangelfull - nærmest hemmeligholdt! For tettpakket program»

«Vi bør få tid til å være turister - det vrirler av historiske steder og gammel kultur»

«For mye sightseeing på prosjekter, heller smågrupper på egenhånd»

«Turledelsen burde tatt initiativet til å vurdere «hvordan vi hadde det» underveis. innvendinger ble underkommunisert, vi ønsket å være «snille»

«Vi burde blitt konsultert på forhånd om hvor vi skulle være i ukeoppholdet»

«Det var høyt tempo og turen var nokså slitsom, enkle overnattingssteder der vi levde tett på hverandre, jeg vil derfor ikke anbefale turen for alle - man bør være sporty og ikke stille for store krav til komfort. Dette bør kanskje betones sterkere i forhåndsinformasjonen som sendes ut»

En oppsummering av kommentarene blir at reisetiden, dvs. til og fra ulike steder i løpet av reisen, bør begrenses og at det er nok å besøke to land. Videre at deltakerne setter minst pris på foredrag og møte med «offisielle» representanter, og mest pris på møte med lokal befolkning og kultur.

6.7. Reisens innhold

I tillegg til åpne spørsmål om hva deltakerne mente om det de var med på og opplevde på reisen, spurte vi hvor viktig de mente det var å (oppgitt i prosent):

Tabell 11

	Svært viktig	Viktig	Lite viktig	Uaktuelt/ ubesvart
- besøke bistandsprosjekter	62	38	0	1
- møte representanter fra ulike organisasjoner *	37	54	6	4
- besøke mer enn ett land	28	37	27	9
- få anledning til å bruke tid/oppsoke steder på egenhånd	25	32	29	15
- få anledning til å hvordan «folk flest» levde	85	15	0	1
- besøke både by og landdistrikter	75	23	0	2
- besøke prosjekter satt i gang av lærerorganisasjonene	7	29	35	30
- oppleve lokal kultur (musikk, dans, kunst, teater o.l.)	58	39	3	1
- møte lokale myndigheter	27	55	15	3

* som f.eks. Redd Barna, Røde Kors, Kirkens Nødhjelp, NORAD, Verdensbanken e.l.

Det er selvfølgelig viktig å besøke bistandsprosjekter, og respondentene rangerer da også dette høyt. Men mens 62% synes det er svært viktig å besøke bistandsprosjekter, mener enda flere at det er svært viktig å få anledning til å se hvordan «folk flest» lever (85 %). Og nesten like mange, 58 %, mener det er svært viktig å oppleve lokal kultur. Tre fjerdedeler mener det er svært viktig å besøke både by- og landdistrikter.

Det som til sammenligning skårer lavt er å møte representanter fra ulike organisasjoner, å bruke tid på egen hånd og å møte lokale myndigheter. Minst viktig er det å besøke prosjekter satt i gang av lærerorganisasjonene.

Det synes klart at mange mener det ikke er så viktig å besøke mer enn ett land. Dette tyder også kommentarer på de åpne spørsmålene på (jfr. sitat ovenfor), blant annet fordi for mye tid går bort i reisetid.

Vi tar med noen sitater for å underbygge og utdype tabellen:

«Viktigst å treffe folk i hverdagen, vanlige folk og lokale hjelpearbeidere»

«Mest viktig var det å se problemene Afrika strir med og å sammenholde det med folks optimisme og utholdenhet»

«Nok å besøke en skole, heller mer om kvinnegruppene arbeid. Kunst og kultur er viktig, samt urbefolningen»

«Det viktigste var det positive - Afrika er mer enn nød og elendighet, det er viktig å formidle det til elever»

«Afrikansk tenke- og væremåte. Forelesningene til Obadiah Moyo var høydepunkter, samt landsbyer med fest og bespisning, dans og bål»

«Viktigst å møte folk og få anledning til å bli kjent. Det minst viktige var å møte lokale pamper, annet enn som smakebit på hva folk hadde å stri med»

«Bør også besøke prosjekter som ikke var så vellykket. Virket som om NORAD hadde lyst til å skjule faderer» (siktes spesielt til Kibaha)

«Noen kritiske merknader: a) manglet kulturinnslag b) opplegget var for stramt, reiseleder var lite interessert i noen dialog med deltakerne. Lite om for refleksjon og diskusjon om det vi opplevde. Deltakernes kompetanse ble i liten grad utnyttet»

6.8. Resultater av studieturene

Med «resultater» mener vi her hvilke måter kunnskapen deltakerne tilegnet seg, er anvendt på etter at de kom tilbake, og om det har ført til økt engasjement. Her stilte vi også både åpne spørsmål og spørsmål med oppgitt svaralternativer.

6.8.1. Informasjonsspredning

På spørsmål om hvordan de har benyttet kompetansen etter reisen, krysser respondentene av på de ulike svaralternativene på følgende måte:

- 30 % oppgir at de har utviklet undervisningsmateriell
- 65 % har utviklet undervisningsopplegg
- 24 % har skrevet artikler i aviser, tidsskrifter o.l.
- 69 % har holdt foredrag
- 21 % har arrangert kurs/planleggingsdag e.l.
- 35 % har arrangert internasjonal dag/internasjonal uke
- 38 % oppgir «annet»

Respondentene kunne krysse av for flere svaralternativ. Prosentandelen som oppgis er derfor i prosent av alle som har svart.

Foredrag og undervisningsopplegg er kategoriene som får flest svar. Ca. en fjerdedel har skrevet artikler, og en femtedel har arrangert kurs/planleggingsdager for øvrige lærere, mens 35 % har fått ansvar for internasjonal dag/uke ved skolen. Blant de nesten 40 % som oppgir «annet» er det for eksempel flere som har fått ansvar for valgfag, og internasjonalisering som satsingsområde. Kollegalæring, leder studiedag, temauke, faste foredrag for bestemte klassetrinn hvert år er andre eksempler skolen (uten at vi har nærmere informasjon om hva de forskjellige tingene innebærer).

Spørsmålet ble fulgt opp med et åpent spørsmål om hvordan skolen har utnyttet kompetansen. Svarene tyder på at det er store forskjeller. Mens noen opplever mangel på interesse til tross for at de har informert og stilt seg til disposisjon for andre lærere, har andre som nevnt fått ansvar for å utvikle nye valgfag, som

u-landskunnskap og internasjonalisering, og ulike typer aksjoner og tiltak. Ved noen skoler er det opprettet kontakt og utveksling med skoler i utviklingsland, andre skoler har hatt innsamlingsaksjoner.

Sitater vedr. bruk av deltakernes kompetanse:

«Kunne vært benyttet mer, andre er skeptiske til den 'nyfrelste' som nettopp er kommet hjem»

«Afrika er integrert i skolens undervisningsopplegg»

«Har etablert nytt valgfag i internasjonalt arbeid»

Jeg er ansvarlig for skolens internasjonale arbeid, forsøker å etablere et ressurscenter for internasjonal opplæring»

På spørsmål om hva man kunne gjøre for å utnytte deltakernes kompetanse i større grad enn det gjøres i dag, kom følgende innspill:

- gi deltakerne foredragsoppdrag, også på andre skoler enn der de arbeider, samt i andre sammenhenger f.eks. lokale organisasjoner
- nettverksbygging mellom deltakere, informasjon fra NORAD, FN-sambandet o.l. til tidligere deltakere, newsletter/kontaktavis
- etablere kontakt med innvandrere-/flyktningmiljøer
- gjøre skoleadministrasjonene, skolene, andre organisasjoner i området (kommune/fylke) oppmerksomme på kompetansen
- sette krav til etterarbeid, legge til rette for utvikling av materiell fra turen

Nettverksbygging vil fremme informasjons- og erfaringsutveksling mellom deltakerne, og det i seg selv vil kunne bidra til økt bruk av kompetansen. For, som vi har sett varierer bruken av deltakernes kompetanse fra kun i egen undervisning til utvikling av nye valgfag og internasjonalt arbeid ved skolen. Her har respondentene mye å lære av hverandre.

Informasjon til administrasjon, skoler og organisasjoner i deltakernes hjemkommune/-fylke om hvilke personer som har deltatt på studiereisen, og hvilken kompetanse den gir, skulle være en relativ enkel sak å få til.

Ellers nevner flere at det bør settes av ressurser (frigi tid/midler) slik at de kan få bedre tid til å spre kunnskap/informasjon.

I tillegg til at deltakerne selvsagt har ansvar for å anvende og spre den kunnskapen de har tilegnet seg, har også arrangørene interesse av og ansvar for å bruke kunnskapen. Derfor spurte vi hvordan deltakerne hadde blitt fulgt opp av arrangørene etter reisen:

- 61 % svarer at de ble kontaktet for å gi rapport
- 8 % er blitt kontaktet for å delta i informasjonsarbeid, bistandsarbeid o.l.
- 17 % svarer at de ikke er blitt kontaktet i det hele tatt
- 30 % har fått et nettverk av ressurspersoner som er viktige for dem i arbeidet
- 36 % oppgir «annet» og gjennomgang av svarene viser at det i de fleste tilfellene dreier seg om at de har deltatt på oppfølgingsseminar

Som en del av opplegget skriver deltakerne rapport etter reisen, og 61 % svarer da også at de er blitt kontaktet for å gjøre nettopp det. De 17 % som ikke er blitt kontaktet kan likevel ha

skrevet rapport. Bare 8 % er kontaktet for å delta i informasjons- eller andre typer bistandsarbeid, mens 30 % har fått et nettverk av personer de har nytte av i jobbsammenheng. Her må det være ressurser som kan utnyttes bedre - både av organisasjonene sentralt og av de lokale FN-kontorene.

6.9. Engasjement og endret oppfatning

Spredning av kunnskap og informasjon skal forhåpentligvis føre til noe mer: Forståelse, interesse, engasjement og endrede holdninger.

På spørsmål om reisen har ført til endret syn på utviklingsland, svarer 53 % ja, 44 % nei, mens 3 % svarer vet ikke. Nesten halvparten, 49 %, har også fått endret syn på utviklingsarbeid, mens 44 % svarer nei på dette spørsmålet og 7 % vet ikke.

Disse spørsmålene ble ikke utdypet i direkte spørsmål, men gjennom svar på hvorfor tiltaket bør opprettholdes og gjennom «ordet fritt - spørsmål» til slutt (jfr. sitater nedenfor).

Vi spurte videre om respondentene mente at reisen og kunnskapspredningen i ettertid hadde bidratt til økt engasjement for utviklingsland og -arbeid.

Tabell 12

	Svært stor grad	Stor grad	Både og	Liten grad	Svært liten grad	Ubesvart
- når det gjelder deg selv	33	51	9	3	1	4
- blant elevene	5	38	39	4	3	12
- i kollegiet/ved skolen	0	21	33	26	11	10
- i din fagforening	3	6	10	22	42	17
- i lokalmiljøet	2	10	21	24	29	14

Som tabellen viser, er det stor enighet om at reisen har betydd mye for deres eget engasjement. Tilsammen 84 % mener at det i stor eller svært stor grad har ført til økt engasjement hos dem selv. Ut fra de åpne

spørsmålene ser vi at det handler om alt fra økt vekt på problemstillinger knyttet til nord-sør, utviklingsland og arbeid i undervisningen til videre studier, aktivt organisasjonsarbeid,

direkte kontakt/utveksling med og arbeid i utviklingsland.

Ca. 40 % mener det også har ført til økt engasjement blant elevene, mens like mange svarer både og. Når det gjelder kolleger mener de det i mindre grad har økt engasjementet og

bare ca. 10 % mener det har hatt noen særlig effekt ut over skolen, i lokalmiljø og fagforening.

I spørreskjemaet til rektorene stilte vi det samme spørsmålet:

Tabell 13

	Svært stor grad	Stor grad	Både og	Liten grad	Svært liten grad	Ubesvart
- når det gjelder deg selv	10	42	22	22	0	5
- blant elevene	5	56	22	5	2	10
- i kollegiet/ved skolen	5	44	37	7	0	7
- i lokalmiljøet	0	24	22	20	15	20

De 41 rektorene som har svart på skjemaet viser at tiltaket har hatt relativt stor betydning for skolens engasjement i utviklingsland/-arbeid. Rundt halvparten mener lærernes deltakelse på studiereise har ført til at de selv og kollegene for øvrig ved skolen har engasjert seg i større grad, mens enda noen flere mener det også har økt elevenes engasjement.

Etter å ha spurt hvilke erfaringer og synspunkter de tidligere deltakerne hadde, fulgte vi opp med spørsmål om verdien av dette tiltaket som kompetanseheving, og om tilbudet om studiereiser burde opprettholdes.

På spørsmål om hvordan deltakerne vurderer verdien av en slik reise i forhold til andre måter å tilegne seg kompetanse om utviklingsland og -arbeid på, svarer ikke uventet 97 % «mye bedre» egnet, mens 3 % svarer «like god».

Og 81 % mener det er svært viktig at tiltaket opprettholdes, mens 15 % svarer viktig, 4 % har ikke svart på dette spørsmålet. Av de 41 rektorene som har svart på det samme spørsmålet, mener 54 % at det er svært viktig og 42 % at det er viktig å opprettholde tilbudet (4 % har ikke svart).

Disse siste spørsmålene ble søkt utdypet ved å stille et åpent spørsmål om hvorfor de mente tilbudet om studiereiser for lærere burde opprettholdes. Følgende sitater kan representere svarene:

«Eneste måten å avkrefte myter på, og å komme på innsiden av andre. Alle lærere som underviser fremmedspråklige burde få et slikt tilbud»

«Viktig at internasjonalisering har et perspektiv ut over Vest Europa»

«Finnes ingen bedre læring enn å oppleve hverdagen, kjenne lukter og føle temperaturen, oppleve at stolthet ikke nødvendigvis henger sammen med tykkelsen på lommeboka»

«Det gjør oss lærere troverdige i undervisningen, og dermed styrkes elevenes nord-sør engasjement»

«Lærere er svært viktige for å utvikle holdninger og bibringe kunnskap til neste generasjon - viktig å formidle kulturforståelse i et samfunn som blir stadig mer sammensatt»

«Erfaringene endret meg personlig. Den dypere forståelsen har vært av stor betydning for mine pedagogiske holdninger»

«Ulandsbesøket ga næring til positive holdninger, toleranse, forståelse, empati. Lærerne er fremdeles modeller for mange barn/ungdom»

«Jeg lærte utrolig mye - Afrika har masse positivt som vi har mistet! Det handler om oss også, kanskje mest det!»

«Fordi internasjonalisering er satsingsområde i skolen»

«Korrektiv til pressens negative bilde, fikk respekt for afrikanerens kultur og livskraft, mer optimisme på grunnlag av møte med enkeltmennesker og landbyer. Lærere/skolevesenets engasjement er viktig for den kommende generasjon»

«Det var godt å kunne fortelle om det glade og vakre Afrika!»

«Læreres syn og holdninger er vel så viktig som faktakunnskaper. Det er nyttig å få øynene opp for at vår måte å tenke på, gjøre ting på ikke er de eneste - ja, endog at det kanskje finnes andre måter som er bedre. Studieturer som dette bidrar også til større innsikt/forståelse i forhold til fremmedspråklige elever, flyktninger og innvandrere i Norge».

Det var to kritiske bemerkninger:

«Hvis målet er å gi enkeltmennesker opplevelser for å forstå er det viktig å fortsette slike turer. Hvis en tenker direkte nytteverdi opp mot kostnader, er det ikke viktig »

«Dette ble vanskelig å svare på.. Jeg ble mer skeptisk til utviklingsarbeid enn jeg var på forhånd. Det har gjort det vanskelig for meg å mobilisere til engasjement (1994). Det var vel ikke NORADs mål med reisen. Men den har gitt mer kunnskap og mye større interesse for det som skjer i sørlige Afrika, og det mener jeg er viktig for meg som lærer i samfunnsfag»

Rektorene fikk det samme spørsmålet, her er noen sitater:

Viktig for lærerne - elevene får engasjerte og positive lærere. Som etterutdanning har slike tiltak stor effekt - viktig info.-kanal for UD/NORAD

Formidling av personlige opplevelser er holdningsskapende, dette er den eneste sjansen lærere har til skaffe seg praktisk og teoretisk kunnskap om u-land

Øker kompetanse ved skolen, påvirker holdninger hos lærere og elever, mer forståelse og toleranse

Svært viktig kompetanse når vi har fremmedkulturelle elever

Nødvendig om skolen skal ha kontakt/utveksling med lærere og elever fra tredje verden

Viktig for en skole med elever fra andre kulturer - evne til innleving og forståelse for andre kulturer. Holdningsskapende og fokuserer på det positive, ikke bare det negative som media er flinke til hente fram

Eneste tiltaket som støtter nord-sør arbeidet. De fleste tiltakene handler om Europa, dette er det eneste tiltaket som fører oss over Gibraltar

Skolen ble sterkt engasjer i landet og utviklingsland generelt etter besøket

Spre info som oppveier noe av mediens elendighetsbeskrivelser av Afrika

6.10. «Ordet fritt»

Til slutt stilte vi «ordet fritt» med oppfordring om å komme med synspunkter, kommentarer og innspill ut over det vi klarte å fange opp i spørsmålene. Vi gjengir noen sitater som får stå uten kommentar:

Selv etter snart 10 år lever turen friskt i minnet. Jeg har arbeidet i 13 år som rådgiver for fremmedspråklige og føler det gjorde meg tryggere i møte med dem. Det er lettere å støtte dem

Hvis elever også fikk delta vil den holdningsendring som vi ønsker bli mulig!

Ei ganske tøff oppleving som har satt spor etter seg

Etter reisen ble mitt forhold til problematikken med målrettet - jeg har gjort mye for å holde med oppdatert og har merket at undervisningen min virker positivt på elevene.

Vi trenger dette for å være engasjerte og idealistiske. Den selvtilfredse og apatiske lærerstanden bør ristes i grunnvollene av og til. Det er ikke nok å reise til Berlin og Paris som oppdatering til internasjonalisering

Fint med ei blanding av folk med og uten ulandserfaring. Reiselederne bør være realistiske og praktiske, ikke altfor romantiske tanker om reisa og landene (1991)

Viktigst at turen endrer holdninger, gir dypere innsikt - følelsen av å komme hjem som et annet menneske

Yngre lærere bør plukkes ut, gjennomsnittsalderen på deltakerne synes noe høy i dag. Det bør også gjøres klart at dette er anstrengende reiser under enkle forhold - allerede i annonsen

Etter 20 år som lærer og aktiv i kultur og politisk arbeid oppdaget jeg at jeg egentlig aldri hadde skjont hva det handlet om. Mediene gir bare overflater - negative bilder av kriser og dyr. Det er feil- det bildet må vi snu.

Det er trist å høre at NORAD har tenkt å trekke setg ut av dette samarbeidet med FN, de har tydeligvis ikke skjont hvilket viktig bidrag de har vært med på å gi.

Studieturen var en opplevelse, den har gitt meg lyst til å ta opp solidaritetsarbeid igjen. Jeg har fått lyst til å lære mer om dette store kontinentet og lyst til å bidra med ord og handling i

opplysningsvirksomhet/undervisning og i mer konkret handling

Det var flott å oppleve sterke, stolte og glade afrikanere i motsetning til det elendighetsbildet vi ofte blir presentert for i media.

Undervisningen min preges daglig av denne studieturen 1,5 år etter. Samtidig er det lettere å ta initiativ til utvikling av valgfag og prosjekter knyttet til Afrika/utviklingsland

NORAD bør ikke være så engstelige for å benytte seg av erfarne uhjelpsarbeidere som er kritiske til NORADs arbeid

Muligheten for oppfølgingsstudium (gjerne over lengre tid med besøk i flere land) bør tilbys sammen med flersidig forpliktelse fra og til arbeidsgiver. Hva med vektallgodtgjøring i samarbeid med høyskole - utdanning av ressurspersoner for ivaretagelse av den globale undervisninga og utviklinga av denne dimensjonen i læreplan/årsplan/virksomhetsplan i skolene i et fylke.

De eventuelle negative kommentarene og synspunktene som måtte finnes blant tidligere deltakere må finnes blant dem som ikke svarte på vår henvendelse. I sum var de vi fikk svar fra svært positive til tross for noen kritiske innspill. Vi har også tatt med noen sitater fra rektorene:

Opplevelse og engasjement i en hverdag der krav til resultater/dokumentasjon, papirarbeid og rapportering snart tar overhånd

Det er vanskelig å si om det er rett bruk av pengene. Kanskje kunne tiltaket begrenses noe

Tiltakene muliggjør mer konkret og direkte info/lærdom for bruk i undervisningen. Selvopplevelse og personlige inntrykk er viktig i all læring

Viktig for skolen evne/mulighet til å undervise/skape forståelse for andre lands sosiale og kulturelle særtrekk.

Rektor ved skolene bør få være med på å vurdere hvem som skal reise, det er en kjent sak at noen lærere reiser kun for egne opplevelser, og det holder ikke

Alle som arbeider på norsksenter (med fremmedkulturelle elever) burde ha mulighet til å reise, helt til land vi får mange asylsøkere fra

U-landskunnskap blir stadig viktigere fordi vi har med andre kulturer å gjøre pga immigrasjon. Fordelingspolitikk må komme på dagsorden igjen.

6.11. Oppsummering av spørreskjemaundersøkelsen

Vi kan oppsummere resultatene fra spørreskjemaene som ble sendt til tidligere deltakere og rektorer i følgende punkter:

- Reisedeltakerne er godt voksne (40-50 åringer) lærere som ønsker å lære mer om land/tema de underviser i. Andre enn lærere utgjør ca. 20 % av deltakerne.
- Reiseopplegget oppleves som tøft og krevende, både fysisk og psykisk. Det bør deltakerne informeres skikkelig om.
- Arrangørene bør gi informasjon om praktiske forhold, hva slags klær, sko og utstyr det er nødvendig å ha med og om hvilke transport- og boforhold de vil møte
- Mer fokus på kultur, historie, politikk og levekår i forberedelsene.

- Seminaret kan med fordel arrangeres en tid før reisen, ikke de siste dagene før avreise.
- Reisen bør begrenses til to land, og reisetiden (på bestemmelsesstedet) bør begrenses.
- Deltakerne setter pris på ulike typer transport- og boforhold.
- Kontakt med «vanlige folk» og lokale hjelpearbeidere, samt møte med lokal kultur og levesett er det viktigste. Besøk på prosjekter er også viktig.
- Reiseledelsen har stor betydning for utbyttet, og bør velges med omhu.
- Kompetansen deltakerne tilegner seg på reisen kan utnyttes bedre, både av skolene og arrangørene av reisene.
- Reisene har resultert i utvikling av undervisningsopplegg, valgfag og økt satsing på internasjonalt arbeid ved mange skoler.
- - og har ført til økt engasjement både hos lærere og elever.
- Tilbudet bør opprettholdes fordi det styrker lærernes evne og mulighet til å gi elevene troverdig undervisning.
- For deltakerne har reisen vært et møte med en svært annerledes kultur og et korrektiv til det negative bildet nordmenn ofte ellers har av utviklingsland

Det kan ikke herske noen tvil om at dette tiltaket med studiereiser til utviklingsland er svært viktig for skolen og lærerne. Det gir deltakerne personlig innsikt og erfaringer, noe som i neste omgang ser ut til å prege deres engasjement og undervisning i stor grad. For mange har studiereisen vært en sterk opplevelse og et korrektiv til egne oppfatninger og holdninger. Sitatet nedenfor er hentet fra et av skjemaene:

«Det var godt å kunne fortelle om det glade og vakre Afrika!»

7. Sammenstilling og vurdering av resultatene av evalueringen

7.1. Innledning

I dette kapitlet vil vi sammenstille og kommentere resultatene fra dokumentgjennomgangen, intervjuene og spørreskjemaundersøkelsen.

I følge mandatet for evalueringen skulle følgende vurderes:

- hvilke resultater og virkninger tilbudet (studiereisene) har skapt i forhold til den enkelte deltakers undervisning, skole, lokalsamfunn og andre aktiviteter som har kommet til nytte for skole. Hvorvidt den enkelte deltaker har fått kunnskap om NORAD og det konkrete utviklingssamarbeidet skal også vurderes. Evalueringen skal komme med forslag til hvordan tilbudet mer systematisk og effektivt kan utnyttes i framtiden.
- kriterier og prosedyre for utvalg (av deltakere), faglig innføring før utreise og avslutningsseminar og hvordan dette systemet kan forbedres for å oppnå større effekt av tiltaket. Samarbeidet og rollefordelingen mellom UD, NORAD, FN-sambandet og lærerorganisasjonene skal i denne sammenheng vurderes særlig for å finne ut hvordan virkningene av tiltaket kan forsterkes, f.eks. gjennom bygging av nettverk for faglig utveksling og bruk i UD og NORADs informasjonsarbeid. Lærereorganisasjonenes reduserte engasjement i opplegget skal også belyses.
- relevansen av studiereisens innhold, inklusive forventninger og ønsker, deres opplegg og gjennomføring med særlig vekt på hvordan de bedre kan tilpasses tiltakets overordnede formål og den enkelte deltakers interesser og prioriteringer samt læreplaner i skoleverket. Tematisk bredde og mangfold skal vurderes i forhold til ønsker om spesialisering.

Mandatet stiller en rekke spørsmål som ønskes vurdert. Vi har valgt å dele opp spørsmålene i følgende grupperinger:

- Oppnådde resultater
- Kvaliteten på forberedelser og utvelgning
- Organisering, samarbeid, ansvars- og rollefordeling
- Måloppnåelse

7.2. Oppnådde resultater

Oppnådde resultater handler i denne sammenheng om hvilken nytte ulike parter mener det er av tiltaket, og hvilke konkrete resultater det har ført til når det gjelder formidling og undervisning. Det gjelder resultater både for den enkelte deltaker, for skolene og ut over det.

Vi kan slå fast at respondentene, med svært få unntak, mener at tiltaket bør opprettholdes. De aller fleste mener tiltaket har stor betydning for de som deltar. Lærerne har fått økt innsikt i og kunnskap om utviklingsland og bistandsarbeid, og om NORAD. Den økte kunnskapen og reisen eller opplevelsen i seg selv har inspirert til økt innsats i undervisningen. Mange har utviklet nye valgfagstilbud, de holder kurs- og planleggingsdager for kolleger og de arrangerer internasjonale dager/uke. Videre er det utviklet lærebøker, undervisningsopplegg og -materiell. I tillegg kommer foredrag i andre sammenhenger, artikler i aviser og tidsskrifter o.l. Tillitsvalgte i organisasjonene, som har deltatt på tiltaket, har i ettertid blitt engasjert i organisasjonenes eget solidaritetsarbeid i utviklingsland.

Møtet med Asia / Afrika er et kultursjokk for svært mange av de som deltar på reisene. De gjør egne erfaringer og får endret syn, noe som blant annet innebærer å få øynene opp for det positive i fremmede kulturer. Slik sett er dette et viktig korrektiv til massemedienes vinkling av forholdene i utviklingsland.

Studieturen har selvfølgelig først og fremst ført til at deltakerne selv har endret syn og engasjement, men det har også hatt betydning ut over det. Når vi spør lærere om i hvilken grad de mener de har bidratt til å øke engasjementet og endre oppfatninger hos elevene, er de mer beskjedne enn rektorene som fikk det samme spørsmålet. At det har ført til endring er imidlertid verken lærere eller rektorer i tvil om, først og fremst blant elever og i noe mindre grad blant kolleger.

Men det er vanskelig å tallfeste resultatene. At 30 % av deltakerne mellom 1986 og 1996 har utviklet undervisningsmateriell sier egentlig lite om hvor mange man har nådd fram til. På den annen side forteller heller ikke det at et Dagbladet-bilag distribueres i 600.000 eksemplarer noe om hvor mange man egentlig når fram til, det vil si som faktisk leser det.

Selv om vi lever i pluralistisk samfunn, med påvirkning fra mange hold, må vi anta at lærerne fremdeles er viktige voksne i barns og unges liv, og at de til en viss grad også er *opinionsledere*. I alle fall er de en viktig direkte og personlige kommunikasjonskanal overfor barn og unge. Og i den grad lærere selv har grunnleggende kunnskaper og personlige erfaringer å formidle til sine elever, antar vi at de også har påvirkningskraft i større grad enn andre medier. Det må være liten tvil om at økt engasjement hos lærerne fører til økt engasjement hos elevene.

- For deltakernes del har tiltaket resultert i økt kunnskap og økt innsats i undervisning om utviklingsland og -arbeid. De har utviklet undervisningsmateriell og -opplegg, samt holdt foredrag og skrevet artikler. Det har også ført til at deltakere har engasjert seg i utviklingsarbeid selv.
- Det har ført til økt engasjement først og fremst blant elever, men også blant kolleger. Skoler og klasser er blitt engasjert i konkret bistandsarbeid, f.eks. innsamling av penger til prosjekter og / eller hjelpetiltak, og ulike former for kontakt og utveksling.
- Det er vanskelig å peke på konkrete resultater i lokalmiljøene, ut over det

elevene deltar i og de tiltak deltakerne selv har igangsatt. Som medlemmer av et lokalmiljø, med omgangskrets / familie og dagligliv utover det som foregår i skolen, må man imidlertid kunne anta positive ringvirkninger.

7.3. Forberedelser og utvelging av deltakere

7.3.1. Utvalg av deltakere

Når det gjelder utvalg av deltakere til turene skal vi kommentere to forhold; Kriteriene for utvelging av deltakere og selve utvalgsprosedyren.

Kriterier

Selv om det finnes utvalgskriterier, praktiseres disse på en uklar og inkonsekvent måte (jfr. kap 4.5). På spørsmål om hva man vekt på i utvelgingen blir det vist til at «helhetsvurderingen», både med hensyn til utvalg enkelt deltakere og sammensetningen av gruppa, er viktig, uten at det har vært mulig å definere nærmere hva denne «helhetsvurderingen» innebærer. Det antydes også at andre 'uformelle' kriterier har en viss vekt, f.eks. premiering av aktive organisasjonsmedlemmer.

Vi skal ikke gå gjennom de enkelte kriteriene i detalj, men det synes opplagt at fysisk og psykisk helse er viktig, samt at en viss fordeling mht. skoletrinn/-slag (barne-, ungdoms- og videregående), geografi, deltakernes kjønn og alder bør spille en viss rolle. Deltakernes mulighet, evne og vilje til å videreformidle egne erfaringer, og å bruke disse i undervisningssammenheng bør også framover tillegges stor vekt.

Det kan se ut til at man i dag legger større vekt på hva søkerne har gjort tidligere (lærebokforfattere, journalister o.l.) enn hvilke planer de har framover. Vi anbefaler derfor at det allerede i annonseringen av tilbudet gjøres klart at formålet med reisen er å gi deltakerne

en kompetanse som skal brukes i formidling/undervisning etter reisen, og at et av kriteriene for å delta er hvordan de konkret har tenkt å følge det opp.

Det viktigste er at man avklarer hvilke kriterier som skal gjelde, og hvordan man skal skaffe nødvendig informasjon om kriteriene, dvs. hva søknadene må inneholde.

Prosedyre for utvelging

Reiseleder i samarbeid med saksbehandler i FN-sambandet har i de siste årene stått for den endelige utvelgingen av deltakere, etter at FN-sambandets regionkontor har foretatt en prioritering av søkerne. Tidligere hadde hhv. saksbehandler i NORAD og lærerorganisasjonene de samme rollene.

Vi finner det naturlig at skole/regionale skolemyndigheter tar del i utvelgingen av deltakere framfor lærerorganisasjonene. Dette er i tråd med vårt forslag om økt samarbeid mellom NORAD/UD og skoleverket når det gjelder å utnytte kompetansen til deltakerne. Det er nok likevel gode grunner til at alle parter burde høres når det gjelder utvalget. Sett fra utsiden løses det best ved at partene enes om hvilke kriterier som skal gjelde og hva slags informasjon søknadene må inneholde, og deretter overlater ansvaret for søknadsbehandling og utvelging til én instans.

På den annen side er det vanskelig å komme utenom en viss grad av skjønnsmessig vurdering, ikke minst med hensyn til egnethet og sammensetningen av gruppen. Det taler for at de som foretar utvelgingen rådfører seg med reiseleder, eventuelt tidligere/erfarne reiseledere rådføres.

7.3.2. Faglig innføring før reisen

Både mangelfulle forhåndskunnskaper blant lærerne og deltakernes reaksjoner på møtet med utviklingsland og fremmed kultur, viser at det er nødvendig med noe faglig innføring for reisen. Det gjelder både forberedelsesseminaret og informasjon til deltakerne om litteratur og forberedelser den enkelte kan gjøre på egen hånd. Fra deltakernes side ville det være en fordel om det ble arrangert en tid før avreise, slik at de kunne få tid til å følge det opp

individuell. Det er likevel lite som tyder på at forsøket med to forberedelsesseminar var særlig vellykket, bl.a. fordi det ble for mye repetisjon.

Begrunnelsen for å legge seminaret til dagene før avreise er at det reduserer kostnadene. Likevel bør det vurderes, og eventuelt forsøkes, å flytte det til f.eks. en måned for avreise. Dersom det fører til at man unngår problemer av forskjellig art på turen og at deltakerne har bedre utbytte av tiltaket, vil kanskje de økte kostnadene ved flyttingen oppveies. Økt utbytte for deltakerne kan f.eks. bestå i at de da får bedre tid til å planlegge egen oppfølging av reisen (f.eks. utvikling av undervisningsopplegg/-materiell) og dermed også hvordan og hva slags informasjon de må skaffe i løpet av turen. Det ville i så fall bety at et av temaene på forberedelsesseminaret burde være innføring i ulike måter å utnytte den nye kunnskapen på.

Gjennom intervjuene kom det fram forslag om å arrangere distriktvis forberedelsesseminar i regi av FN-sambandet i tillegg til det ene fellesseminaret før avreise. Dette ville muligens redusere kostnadene sammenlignet med å arrangere to fellesseminarer. Vi tror imidlertid det viktigste er at deltakerne får bedre tid til å forberede eget arbeid i løpet av reisen.

For øvrig etterlyses mer innføring i religion, kultur, politikk, levekår og livsformer i de landene som skal besøkes. Det er delte synspunkt på hvorvidt det bør legges økt vekt på informasjon om norsk bistandspolitikk og NORAD. I henhold til målsetting for tiltaket (Ref. kap. 2.2 a og b)

«...skal det legges vekt på å gi orientering om utviklingsland og ulike former for bistand.....»

«...utvikle, fornye og ajourføre de kvalifikasjoner lærerne har om u-landsproblematikk.»

Med dette som bakgrunn vil det være naturlig at man i seminaret gir en innføring om de aktuelle land, kultur, natur, osv., u-landsproblematikk generelt og norsk

bistandspolitikk og -innsats spesielt, samt generell, praktisk forberedelse til reisen.

7.3.3. Avslutningsseminaret

Vi har registrert få tilbakemeldinger om avslutningsseminaret både fra deltakerundersøkelsen og intervjuene, selv om det har utviklet seg til å bli en faglig samling over to dager. Det kan tolkes som at dette ikke oppleves som særlig viktig eller at det kommer i skyggen av selve reisen.

Man kan med fordel bruke avslutningsseminaret til å følge opp deltakernes planer når det gjelder bruk av den kompetansen som nå er opparbeidet, f.eks. gjennom organisering av nettverk og samarbeid om utvikling av undervisningsmaterielle og andre formidlingstiltak.

7.4. Organisering og samarbeid

Her vil vi kommentere samarbeidsforholdene mellom de ulike partene i tiltaket, med hensyn til ansvars- og rollefordeling, samt finansieringen av det.

7.4.1. Ansvars- og rollefordeling

Tiltaket består grovt sett av planlegging, forberedelses- og avslutningsseminar og selve reisen. Videre oppfølging av deltakerne skjer i noen grad, f.eks. ved at enkelte deltakere etter reisen engasjeres til oppgaver i NORAD, FN-sambandet e.l., men uten at det noen systematikk i det.

Pr. i dag er NORAD/UD og FN-sambandet formelle samarbeidspartnere om tiltaket, mens lærerorganisasjonenes rolle er redusert i forhold til tidligere. Initiativet til samarbeidet kom imidlertid ikke fra noen av disse partene, men fra en lærer¹¹ som også fungerte som reiseleder de første årene. I det videre samarbeidet ble da også reiselederne sentrale aktører.

¹¹ Jfr. kap.1

NORAD/UD har hatt det faglige og finansielle hovedansvaret. I tillegg til å dekke hovedparten av utgiftene til tiltaket deltar NORAD/UD med informasjon på forberedelsesseminarene, og godkjenner reiseopplegg og -innhold.

I dag har FN-sambandet overtatt det formelle operatøransvaret for reisene fra Norsk Lærerlag. Med operatøransvar mener vi her ansvar for å planlegge, organisere og gjennomføre selve reisen, med det forarbeid og etterarbeid som er nødvendig, inkludert forberedelses- og avslutningsseminar (jfr. oversikt i kap 4.2)

Lærerorganisasjonenes rolle i samarbeidet består i at de annonserer tiltaket i egne tidsskrifter.

Det er imidlertid reiseleder som i alt overveiende grad har hatt det faktiske operatøransvaret. Dette har trolig sammenheng med at opplegget er kommet i stand på initiativ fra en enkeltperson, som også fulgte det opp som reiseleder. Vedkommende hadde bred kompetanse, erfaring og kontakter i utviklingsland, la ned mye dugnadsarbeid og hadde stor innflytelse på utformingen av tiltaket. Siden er dette på uformelt vis blitt gjeldende praksis. Fra og med 1992, da FN-sambandet overtok ansvaret, med nye reiseledere, har fremdeles reiselederen hatt en sentral og ansvarsfull rolle.

Reiselederne har vært sentrale i utvelging av deltakere, og de har hatt hovedansvar for å planlegge, organisere og gjennomføre reisene. I tillegg har de hatt ansvar for seminarene før og etter turen. De har med andre ord hatt stor reell innflytelse, også på det faglige innholdet i tiltaket.

Reiselederne har i de fleste tilfellene hatt solid grunnlag for å gjøre denne jobben, og opplegget har fungert greitt. En ulempe ved dette er imidlertid at tiltaket så og si hviler på noen få enkeltpersoner, og at det er vanskelig for andre å overta ansvaret uten å måtte begynne 'på bar bakke'. Det ser også ut til at tiltaket til en viss grad er avhengig av at reiseleder er villig til å legge ned mye arbeid, også dugnadsinnsats, for at det kan gjennomføres.

Ut fra svarene fra deltakere ser det ut til at de i varierende grad får nødvendig informasjon f.eks. om hva de bør være forberedt på og ha med seg på reisen. Også når det gjelder litteraturlisten og eventuelle andre tips om hvordan de kan forberede seg faglig, har det vært ulike erfaringer. Dette burde det være enkelt å lage maler og rutiner for, som bare behøver oppdatering fra år til år. En enkel beskrivelse eller sjekkliste over hva som må gjøres til hvilket tidspunkt i planleggingen av reisene, samt hvem som skal ha ansvar for å utføre oppgavene bør utarbeides. (Se for øvrig kap. 5 når det gjelder hva deltakerne har behov for av informasjon i forkant av reisen.)

I spørreskjemaene ble det for øvrig gitt mange kommentarer om reiselederne og reiseledernes funksjoner og kvalifikasjoner. I følge dem bør reiselederne for det første ha solide kunnskaper om landene som besøkes, også om folks levemåter, skikk og bruk. Men det er også viktig at de har «god menneskekunnskap», det vil si at de vet noe om hvordan folk fungerer i grupper og hvordan han eller hun skal forholde seg til dem både som enkeltindivider og som gruppe.

7.4.2. Finansiering

I dag deles utgiftene i utgangspunktet mellom UD, NORAD og deltakerne.

Pr. i dag er kun rene utgifter, knyttet til selve reisen, tatt med i regnestykket. I tillegg til de 300.000 kr. UD og NORAD bevilger til tiltaket, kommer overhead-kostnader, både for partene som er engasjert i tiltaket «her hjemme», og for de som mottar reisedeltakerne «ute». NORADs og UDs andel av de totale kostnadene er dermed betydelig høyere enn den summen som bevilges direkte, og er foreløpig ikke synliggjort for øvrige aktører i samarbeidet.

Det er uklart for oss hvorvidt FN-sambandet, som operatør for reisene, har kostnader ut over det som dekkes av bevilgningene fra UD og NORAD. Lærerorganisasjonenes andel av utgiftene er i dag begrenset til å trykke annonsen i fagtidsskriftene.

Undersøkelsen blant deltakere viser at noe flere enn halvparten av deltakerne får dekket deler

av utgiftene de har i forbindelse med reisen av lokale skolemyndigheter, organisasjonene eller andre. Disse individuelle tilskuddene varierer fra 1.500 kr. til over 10.000 kr pr. deltaker. Vi antar at ulik praksis på dette området bl.a. har sammenheng med at de ulike bidragsyterne (kommune, fylkeskommune, utdanningsdirektøren, lærerorganisasjonene e.a.) vurderer nytten av tiltaket forskjellig. De som ser seg tjent med å utvikle/heve lærernes kompetanse, og ser hvordan de kan utnytte den i ettertid, er trolig mer villige til å bidra med midler enn de som ikke vet, eller blir informert om tiltaket og på hvilke måter de kan dra nytte av det.

Vi må anta at de som har størst interesse av å opprettholde tiltaket også er mest villige til å bidra i finansieringen. Finansiering er et virkemiddel for å ansvarliggjøre ulike aktører. Informasjon og opinionspåvirkning mht. til utviklingsland og -arbeid er først og fremst NORADs ansvar, og trolig vil UD/NORAD også i framtiden stå som hovedinteressentene bak tiltaket, og dermed være hovedfinansierer. Likevel vil vi foreslå at det vurderes en annen fordelingsnøkkel enn i dag, gjerne basert på en reell kostnadsvurdering av tiltaket.

En mulig løsning vil være en fordeling av finansieringen mellom:

- UD
- NORAD
- Den enkelte deltaker
- Deltakers skole/kommune ev. sentrale skolemyndigheter
- Samarbeidende organisasjoner

Skolen, her i forståelsen ansatte og administrasjon i skolene på alle trinn, samt skolemyndigheter på alle forvaltningsnivåer, burde være mer involvert i tiltaket enn de er i dag. I tråd med målsettinger og retningslinjer i tidligere mønsterplaner, og nå Læreplanverket, om å fremme internasjonal bevissthet og forståelse³², er dette tiltaket, så vidt vi er kjent med, et av ytterst få etterutdanningstilbud for lærere som handler om land og utviklingsarbeid

³² Jfr. kap 2.2 og Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen.

utenfor Vesten. Resultatene fra undersøkelsen blant lærere som har deltatt på reisene viser med all tydelighet hvor viktig tiltaket og den kompetansen deltakerne opparbeider, er (jfr. kap. 5.6 og 5.7). Vårt innspill i den sammenheng er imidlertid at den kompetansen kan og bør utnyttes ytterligere, og det forutsetter økt ansvarliggjøring av «skolen». Det kan i neste omgang være et argument for at lokale eller sentrale skolemyndigheter bidrar i finansieringen.

Vi har her omtalt samarbeidende organisasjoner som én størrelse. I den grad tiltaket også er et aktivum for organisasjonene, enten fordi de 'premierer' ansatte/medlemmer med deltakelse på tiltaket, eller fordi de ser det som kompetanseheving på områder organisasjonen arbeider med, er det rimelig at også de bidrar i finansieringen. Om det skal være en høyere andel enn det som ligger i egeninnsats, f.eks. i forbindelse med trykking av annonse og/eller utført arbeid, er et annet spørsmål. Dette kan først diskuteres når det foreligger en oversikt over de reelle kostnadene tiltaket medfører.

Vår hovedkommentar når det gjelder organisering og samarbeid er at det er behov for en nærmere avklaring av hvilke roller de forskjellige partene skal ha. Det er få rutiner og retningslinjer for arbeidet, og man er avhengig av at reiselederne tar på seg mye av arbeidet.. En nærmere diskusjon innad i de samarbeidende institusjoner og mellom disse med sikte på ulike avklaringer, er trolig også viktig for å få til samarbeid om oppfølging av deltakerne. Det er teamets vurdering at der ligger et stort potensiale for å øke nytten av tiltaket i å gjøre mer systematisk bruk av deltakernes kompetanse i etterkant av reisen. I den forbindelse vil andre instanser enn de som er involvert i dag også kunne være viktige samarbeidspartnere.

7.5. Måloppnåelse

Ved utforming av målsetting for tiltaket i 1985 tok NORAD/DUH, bl.a. utgangspunkt i Mønsterplan 85. I følge prosjektbeskrivelsen

for tiltaket (jfr. kap 2.2) er målsettingen med tiltaket:

«...å utvide, fornye, ajourføre de kvalifikasjoner/kunnskaper lærerne har om u-landsproblematikk. Fagene og arbeidsområdene i skolen har i de siste årene forandret seg enormt, det globale perspektiv i undervisningen tillegges stadig større vekt - jfr. Mønsterplan 85 - og behov for skolering på dette området er derfor stort.

Etterutdanningsprosjektet vil med andre ord ha som mål å kvalifisere lærerne på området u-landsproblematikk slik at de kan iverksette læreplanenes krav om globalt perspektiv i undervisningen.»

I det nye Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen legges det ikke stor vekt på utviklingsland/u-landsproblematikk, men den stadfester at opplæringen skal fremme internasjonal bevissthet, forståelse og solidaritet. Som det ble pekt på i undersøkelsen blant deltakerne er dette etterutdanningstilbudet et av de få som bidrar til at 'internasjonalisering' og 'globalisering' handler om mer enn Europa og den vestlige verden.

Ut fra undersøkelsene vi har gjort i evalueringen kan vi konkludere med at målsettingene for tiltaket i stor grad oppnås. I tillegg til å kvalifisere lærerne for undervisning i u-landsproblematikk, fører det til økt engasjement blant elever og kolleger og spredning av kunnskapen bl.a. i form av undervisningsmateriell og -opplegg.

Undersøkelsen blant tidligere deltakere viser at det er størst interesse for å oppleve lokal kultur og hvordan «folk flest» lever, og å besøke bistandsprosjekter. Minst viktig er det å møte organisasjoner og lokale myndigheter. Ut fra intervjuene ser det ut til at det i de senere årene er blitt lagt mer vekt på lokal kultur enn tidligere. Det er i så fall i tråd med deltakernes preferanser og forventninger, - og deres behov i forhold til undervisningen.

Når det gjelder opplegget for reisen mener deltakerne det er viktigere å få god innsikt i

noen få områder/land, enn å besøke og få overflatisk kunnskap om mange steder. I tråd med målsettinger om å gi lærere innsikt i og forståelse for utviklingslandenes kultur og problemer anser vi det som en riktig vurdering. Deltakerne er positive til å oppleve ulike former for og standard på innkvartering og

transport og å ha 'nærkontakt' med forholdene. Mange framhever oppholdet i landsbyer spesielt. Kommentarer fra deltakerne tyder på at målsettingen om at de skal «se, høre, lukte og føle forholdene på kroppen» blir oppnådd, og at dette i utstrakt grad oppleves som positivt.

8. Vedlegg

8.1. Vedlegg 2 Sitater fra spørreskjemaer fra deltakere på reisene

Her gjengis en del av svarene på de åpne spørsmålene. Vi har forsøkt å plukke ut sitater slik at de representerer bredden i svarene. Vi har ikke tatt med absolutt alle svarene fordi mange var svært like.

Spørsmål 8 Forslag til endringer/forbedringer materiell og informasjon før turen

- Bør unngå å bryte med sed og skikk, fornærme innbyggerne,
- KULTURSJOKKET!
- Bør informere konkret om opplegget under turen
- Mer konkret info om de landene som skal besøkes
- Praktisk info om turen (bostandard, klær/utstyr en må ha med seg)
- For mye tilfeldig materiale
- Litteraturliste, helst med anbefalt prioritering, bør sendes ut i god tid på forhånd - ikke bare skjønnlitteratur
- Mer info om politisk situasjon, om menneskerettigheter og om kulturen

Spørsmål 11 Hva fungerte bra/mindre bra på seminaret og hva kan ev. gjøres bedre?

- Viktig å få info. om kultur/levesett og bli klar over hva som blir forventet av deltakerne
- For generelt, bedre å velge ut enkeltområder som belyses skikkelig
- Erik Nords innlegg nevnes av mange
- Mer vekt på fellesskapet mellom oss som reiser
- Mer åpenhet om problemer vi kunne møte på turen både oss i mellom og ellers
- Ulike synspunkt kunne vært presentert i større grad
- Kunne hatt gruppearbeid for å bli bedre kjent med hverandre
- Kurset var for kort, og det bør legges til ca. en måned før reisen
- For lite profesjonelt, jeg følte at vi ble undervurdert

- Det siste forberedelsesseminaret var mye repetisjon og mye unødvendig fritid
- Norsk bistandspolitikk/norads innsats kunne vært klarere på verdigrunnlag og mål - og diskusjon om alternativer
- Seminaret virket litt dårlig planlagt, særlig grunninfo om de to aktuelle landene var for tilfeldig. Lære mer av materiellet fra Fn-samb. biblioteket og norad.
- Dårlig organisering, mye tid gikk til ingenting

Spørsmål 13 Hva kan arrangørene gjøre for at forberedelsene før reisen skal bli bedre?

- Nødvendig med vekt på NORAD og bistandspolitikk, men trengs mer om kulturforståelse
- Konkret info om hverdagen vi møter, sanitære forhold osv.
- Sende ut selektiv litteraturliste - oppdatert!
- Seminaret bør være en stund før selve turen, med noe eget arbeid før selve turen
- Gjøre uttaket tidligere på året slik at vi får tid til å forberede oss
- Deltakerne bør «siles» bedre og bes om å redegjøre for sin motivasjon for å delta
- Lage studiegrupper et halvt år på forhånd
- Mer om kultur, historie og religion, mindre om bistandsorganisasjonene
- Mer om norsk bistandspolitikk, mer politisk historie før og nå i de landene vi besøkte + Afrika generelt
- Mer info om de konkrete landene og prosjektene vi skal besøke
- Mer helse info
- En skal ikke skremme, men en del advarsler og formaninger må en våge å gi, mental forberedelse

Spørsmål 16 Hva fungerte bra/mindre bra når det gjelder reiseopplegget og hva bør ev. vektlegges mer og/eller forbedres?

- Reiseleder hadde for dårlig kulturkunnskap - samt forståelse for hvordan grupper fungerer sammen
- Den «strengte disiplinen» vi ble pålagt kunne oppfattes rigid (bli behandlet som unger), men ble oppfattet i beste mening - Ingen problemer.

- Vi bør få tid til å være turister - det vrirler av historiske steder/gammel kultur
- Varierte transportmiddel - bra
- Det beste var møte med mennesker, det verste hotellstandarden (India)
- Dyktig og pålitelig reiseleder, lite festtaler, ærlig presentasjon av prosjekt/levetår, positivt å bo ei uke i landsby og å gå i de innfødtes «sko»
- Opphold i landsby var det viktigste, noen av forelesningene fungerte mindre bra
- Kjempespennende å være på prosjekt en uke, bra veksling mellom enkel og mer luksuriøs overnatting
- Mindre nattreiseing - vi reiste i 6 netter! - reise gjennom Rift Valley i mørket - dødssynd!
- Besøk på prosjekter er det viktigste - bør utvides
- Fint å bo på samme sted i mindre grupper over tid - ellers klarere avtaler med tydeligere ansvarsfordeling!
- Tiden man bor hos en familie bør forlenges/byttes på
- En safari med overnatting bør være obligatorisk
- Safarien fungerte ikke bra (dårlig organisert, manglende informasjon underveis), den bør forbedres
- For mye tid til transport, 2-3 land/steder i stedet for 4
- For lite personlig frihet
- 2 land er nok, begrenns reisetiden
- Savnet at det ikke var noe lokal kultur overhodet i opplegget. For mange lange foredrag. Veldig bra med en uke på egen hånd, men info. om dette var svært mangelfull - nærmest hemmeligholdt! For tettpakket program
- God balanse mellom reiseleders strukturerte opplegg og frihet/ansvar for den enkelte deltaker
- Mer vektlegging: utplassering på skole - mer fordypning på 1-2 skoler, i smågrupper
- Den uka vi var inndelt i grupper fungerte best. Reiseleder bør velges med større omhu (den ene var en skandale). De bør også gjøre det klart at det er en studietur, ikke ferie.
- De sterkeste opplevelsene var faktisk da vi reiste i timevis med buss. Vi fikk føle og se hvordan det var å bevege seg i Afrika med sin infrastruktur og materiell.

Spørsmål 18 Hva var mest og minst viktig å få innblikk i/info om, og hva kan gjøres annerledes?

- Landets ledere skrøt for mye, få inn noen som er nøytrale
- Viktigst: kvinnerettet bistand
- Viktigst: treffe folk i hverdagen, vanlige folk og lokale hjelpearbeidere (nevnes av mange)

- Viktig å ikke bare se hvordan folk levde, men også å leve sammen med de - du blir aldri helt den du var etter det.
- Viktigst: folks levetår og tanker om forbedringer
- For generelt, AIDSinfo i Uganda var interessant, «noe» bør samle oss tematisk både i forberedelsene og under reisen
- Mindre forelesninger, heller tid til å se stedene vi besøkte, heller forelesninger når vi kom tilbake
- Viktigst: å se folks levetår. Reduser turen til to land, vi var i fire
- Mest viktig var det å se problemene Afrika strir med og å sammenholde det med folks optimisme og utholdenhet
- Nok å besøke en skole, heller mer om kvinnegruppens arbeid. Kunst og kultur er viktig, samt urbefolkningen
- Kartlegge hva deltakerne er interessert i og planlegge etter det?!
- Færre foredrag nevnes av flere
- Mer lokal kultur
- Viktigst: historie og politikk før og nå
- For mye sightseeing på prosjekter, heller smågrupper på egenhånd
- Viktigst å få oppleve lærernes arbeidsforhold (1 svar)
- Viktigst: det positive. Afrika er mer enn nød og elendighet - og det er viktig å formidle det til elever
- Afrikansk tenke og væremåte - forelesningene til Obadiah Moyo var høydepunkter, samt besøk i landsbyer med fest og bespisning, dans og bål
- Mer om landets historie, kulturelle mangfold, økonomiske utvikling etter kolonitiden, politikk, pengefondet osv.
- Dagens situasjon i landene generelt og i bistandsarbeidet
- Viktigst: møte folk, få anledning til å bli kjent. Minst viktig: møte med lokale pamper, annet enn som smakebit på hva folk hadde å stri med
- Bør også få besøke prosjekter som ikke er så vellykket, «virket som om NORAD hadde lyst til å skjule fadese som prosjektet var blitt (Kibaha)
- Viktigst: opphold hos FK-ere, kunne gjerne vart lenger
- Minst viktig: hele gruppa på «besøk» i landsbyer
- Skolevesen, helsevesen, AIDS, sjukdommer, matproduksjon og dagligliv var viktigst. UNDP-prosjektet virka overflatisk og bekrefta de negative inntrykkene en har fått gjennom norsk presse
- Hvis det er mulig - klarere og bedre avtaler med de lokale kontaktpersonene bør etterstrebes

Spørsmål 21 På hvilke måter har skolen utnyttet kompetansen?

- Lysbilder
- Kunne vært benyttet mer, andre er skeptiske til den «nyfrelste» som nettopp er kommet hjem
- Kollegalæring, leder studiedag, underviser i emnet
- Hvert år foredrag for 7. klassen, tema uke om Afrika
- Afrika er integrert skolens undervisningsopplegg
- Etablert eget valgfag: internasjonalt arbeid
- Underviser i tverrkulturelle studier og er med i skolens utviklingsprogram til Tanzania
- For liten, må nesten tvinge meg på
- Har utviklet helt nytt valgfag: ulandskunnskap
- Jeg er ansvarlig for skolen internasjonale arbeid, forsøker å etablere et ressurscenter for internasjonal opplæring
- Alt for liten interesse fra skolen og de andre lærerne

Spørsmål 25 Forslag til hvordan arrangørene, skolen og/eller andre kan utnytte kompetansen bedre.

- Gi oss foredragsoppdrag
- Nettverksbygging mellom tidligere deltakere, oppfølging over lengre tid
- Bruke den også på andre skoler
- Gjerne etablere kontaktnett med immigrantmiljøer i Norge
- Arrangørene: nettverk, kontaktavis, nytt noradmateriell
- Pedagogiske workshops
- Lokale organisasjoner burde bruke meg mer, de har fått beskjed
- Nettverk mellom deltakere som kunne få ansvar for å utvikle undervisningsmaterieell
- Gjøre skoleadministrasjonene/skolene i området oppmerksomme på kompetansen (nevnes av flere)
- Sett krav til konkret etterarbeid
- Meldte meg til FN-sambandet for oppdrag, men ble aldri kontaktet
- Lage en felles lysbildeserie
- Det bør legges bedre til rette for å utvikle studiematerieell fra turen som kan brukes i forelesnings-/undervisningsøyemed
- Vi kunne komme på postlistene til norad - Redd Barna o.l. for å følge med i nye programmer og utvikling av gamle - ev. newsletter til tidligere deltakere - info fra norad, info om hva andre deltakere gjør vil inspirere og bidra til å vedlikeholde og bedre utnyttelse av kompetansen

vår. Dette krever ressurser selvsagt, men spørreskjema/intervju om hva deltakere har drevet med etter reisen vil legge grunnlag for et newsletter i ny og ne

- Mer kontakt mellom deltakerne i ettertid for å fremme samarbeid om utvikling og bruk av kompetansen (et forslag om å sende to deltakere fra samme område, slik at de kan samarbeid om info.spredning etter turen)

Ut over disse sitatene etterspør flere lærere ressurser til å utnytte kompetansen, frigi tid/midler

Spørsmål 27 Hva er viktigst med dette tilbudet, eller hvorfor bør det opprettholdes?

- Alle bør oppleve uland, forstå forskjeller, lære andre kultur
- Eneste måten å avkrefte myter på, og å komme på innsiden av andre. Alle lærere som underviser fremmedspråklige burde få et slikt tilbud
- Nødvendig faglig påfyll for mange lærere (i samfunnsfag o.l.)
- Viktig at internasjonalisering har et perspektiv ut over Vest Europa
- Finnes ingen bedre læring enn å oppleve hverdagen, kjenne lukter og føle temperaturen, oppleve at stolthet ikke nødvendigvis henger sammen med tykkelsen på lommeboka
- Holder meg orientert om uland og det har preget undervisningen min
- Det gjør oss lærere troverdige i undervisningen, og dermed styrkes elevenes nord-sør engasjement
- Lærere er svært viktige for å utvikle holdninger og bibringe kunnskap til neste generasjon - viktig å formidle kulturforståelse i et samfunn som blir stadig mer sammensatt
- Opplevelser kan ikke erstattes av bøker og video - førstehåndskunnskap styrker troverdighet overfor elevene.
- Viktig antirasistisk arbeid - bør utvides til å gjelde andre deler av verden - og flere lærere
- Interessen blant elevene øker vesentlig når jeg formidler noe jeg har opplevd
- Erfaringene endret meg personlig. Den dypere forståelsen har vært av stor betydning for mine pedagogiske holdninger
- Ulandsbesøket ga næring til positive holdninger, toleranse, forståelse, empati. Lærerne er fremdeles modeller for mange barn/ungdom
- Jeg lærte utrolig mye - Afrika har masse positivt som vi har mistet! Det handler om oss også, kanskje mest det!!!!
- Selv om jeg ikke har brukt kunnskapene jeg fikk i organisert virksomhet, er likevel betydningen

for meg som menneske enorm. Å få et gløtt inn i denne annerledes virkeligheten gjør meg mer ydmyk og mindre skråsikker.

- Fordi internasjonalisering er satsingsområde i skolen
- Man er en mye bedre lærer når en kan formidle egen erfaringer
- Øker det personlige engasjementet, gir innsikt og en ser egen livsform i et nytt perspektiv
- Reiseopplegget var for strabasiøst. Lederen ville vi skulle føle det på kroppen, men det ble for tøft når det også var fullt program når vi kom fram til bestemmelsesstedet. Forholdet til reiselederen var det eneste vanskelige under hele turen. Han var kunnskapsrik og velmenende, men hadde en så autoritær lederstil at vi flere ganger ble provosert. Det var nesten umulig å nå fram med synspunkt som gikk på tvers av hans ønsker. Grappa av lærere og skoleledere reagerte på å bli tilsnakka og behandla som om vi var uskikkelige unger flere ganger. NB det sosiale miljøet ble aldri evaluert, ingen - ikke dere heller - spurte hvordan det fungerte sosialt på turen - og det er svært viktig!
- Hvis målet er å gi enkeltmennesker opplevelser for å forstå er det viktig å fortsette slike turer. Hvis en tenker direkte nytteverdi opp mot kostnader, er det ikke viktig (ett svar)
- Personlig opplevelse som gir et unikt utgangspunkt for å formidle - det gjør noe med deg og i neste omgang med omgivelsene
- Fordi det øker engasjementet hos enkeltlærere, men enda viktigere fordi det dannes nettverk av ressurspersoner som kan hente inspirasjon og støtte fra hverandre lang tid etter reisen
- Korrektiv til pressens negative bilde, fikk respekt for afrikanerens kultur og livskraft, mer optimisme på grunnlag av møte med enkeltmennesker og landsbyer. Lærere/skolevesenets engasjement er viktig for den kommende generasjon
- Lesing kan ikke erstatte møte med mennesker i andre verdensdeler. Kunnskapene og erfaringene man tilegner seg på en slik reise skaper engasjement og troverdighet
- Dette ble vanskelig å svare på - jeg ble mer skeptisk til utviklingsarbeid enn jeg var på forhånd. Det har gjort det vanskelig for meg å mobilisere til engasjement. Det var vel ikke NORADs mål med reisen. Men den har gitt mer kunnskap og mye større interesse for det som skjer i sørlige Afrika, og det mener jeg er viktig for meg som lærer i samfunnsfag
- Viktig å oppleve og formidle at folk der tross usle vilkår har stolthet og lever et fullverdig liv. Vi hører så mye om unødvendig og unyttig u-hjelp, bra å erfare at saka har mange flere sider

- Gjennom debatter og selvsyn kommer man hjem med et korrigert og variert bilde av den verden vi lever i. Dette er grunnlaget for å bedre våre elevers holdning mot en global forståelse
- Det var godt å kunne fortelle om det glade og vakre Afrika!
- Læreres syn og holdninger er vel så viktig som faktakunnskaper. Det er nyttig å få øynene opp for at vår måte å tenke på, gjøre ting på ikke er de eneste - ja, endog at det kanskje finnes andre måter som er bedre. Studieturer som dette bidrar også til større innsikt/forståelse i forhold til fremmedspråklige elever, flyktninger og innvandrere i Norge.

Ordet fritt! Til slutt i skjemaet stilte vi ordet fritt slik at respondentene kunne komme med kommentarer og innspill dersom spørsmålene ikke dekket alt de ønsket å formidle.

- Selv etter snart 10 år lever turen friskt i minnet. Jeg har arbeidet i 13 år som rådgiver for fremmedspråklige og føler det gjorde meg tryggere i møte med dem. Det er lettere å støtte dem
- Hvis elever også fikk delta vil den holdningsendring som vi ønsker bli mulig!
- En slik tur skaper respekt og beundring.
- Ei ganske tøff oppleving som har satt spor etter seg
- Turlledelsen burde tatt initiativet til å vurdere «hvordan vi hadde det» underveis. innvendinger ble underkommunisert, vi ønsket å være «snille»
- Etter reisen ble mitt forhold til problematikken med målrettet - jeg har gjort mye for å holde med oppdatert og har merket at undervisningen min virker positivt på elevene.
- Vi burde blitt konsultert på forhånd om hvor vi skulle være i ukeoppholdet
- Vi trenger dette for å være engasjerte og idealistiske. Den selvtilfredse og apatiske lærerstanden bør ristes i grunnvollene av og til. Det er ikke nok å reise til Berlin og Paris som oppdatering til internasjonalisering
- Fint med ei blanding av folk med og uten ulands-erfaring. Reiselederne bør være realistiske og praktiske, ikke altfor romantiske tanker om reisa og landene
- Viktigst at turen endrer holdninger, gir dypere innsikt - følelsen av å komme hjem som et annet menneske
- Yngre lærere bør plukkes ut, gjennomsnittsalderen på deltakerne synes noe høy i dag. Det bør også gjøres klart at dette er anstrengende reiser under enkle forhold - allerede i annonsen

- Har ført til sterkt engasjement i bistandsarbeid
- Det mest lærerike jeg har deltatt på
- Turen ga støtet til videre ulandsstudier for min del
- Reiselederne var svært ulike og opptrådte ulikt - en av dem burde ikke hatt ansvar for en gruppe mennesker. Vi oppfattet oss som representanter for Norge, det setter krav til ledere og gruppen - instruksjoner om dette burde vært gjort kjent for oss
- Etter 20 år som lærer og aktiv i kultur og politisk arbeid oppdaget jeg at jeg egentlig aldri hadde skjønnet hva det handlet om. Mediene gir bare overflater - negative bilder av kriser og dyr. Det er feil- det bildet må vi snu.
- Det er trist å høre at NORAD har tenkt å trekke seg ut av dette samarbeidet med FN, de har tydeligvis ikke skjønnet hvilket viktig bidrag de har vært med på å gi.
- Folk må være friske, både fysisk og psykisk for å legge ut på en slik reise
- Studieturen var en opplevelse, den har gitt meg lyst til å ta opp solidaritetsarbeid igjen. Jeg har fått lyst til å lære mer om dette store kontinentet og lyst til å bidra med ord og handling i opplysningsvirksomhet/undervisning og i mer konkret handling
- Det var flott å oppleve sterke, stolte og glade afrikanere i motsetning til det elendighetsbildet vi ofte blir presentert for i media.
- Det var høyt tempo og turen var nokså slitsom, enkle overnattingssteder der vi levde tett på hverandre, jeg vil derfor ikke anbefale turen for alle - man bør være sporty og ikke stille for store krav til komfort. Dette bør kanskje betones sterkere i forhåndsinformasjonen som sendes ut
- Undervisningen min preges daglig av denne studieturen 1,5 år etter. Samtidig er det lettere å ta initiativ til utvikling av valgfag og prosjekter knyttet til Afrika/utviklingsland
- NORAD bør ikke være så engstelige for å benytte seg av erfarne ujhjelpsarbeidere som er kritiske til NORADs arbeid
- Noen kritiske merknader: a) manglet kulturinnslag b) opplegget var for stramt, reiseleder var lite interessert i noen dialog med deltakerne. Lite om forrefleksjon og diskusjon om det vi opplevde. Deltakernes kompetanse ble i liten grad utnyttet.
- Lederne bør velges med omhu, nestlederen var en dårlig representant og totalt ubrukelig i jobben
- Reiselederen var suveren, med nære lokale kontakter, menneskelig omsorg og engasjement. Takk for en viktig tur som har betydd mye for meg
- Svært god og dyktig reiseledelse som bidro til å opprettholde en saklig/faglig orientering kombinert med et sterkt personlig engasjement
- Muligheten for oppfølgingsstudium (gjørne over lengre tid med besøk i flere land) bør tilbys sammen med flersidig forpliktelse fra og til arbeidsgiver. Hva med vekttallgodtgjøring i samarbeid med høyskole -utdanning av ressurspersoner for ivaretagelse av den globale undervisninga og utviklinga av denne dimensjonen i læreplan/årsplan/virksomhetsplan i skolene i et fylke.

8.2. Vedlegg 2 Sitater fra «rektor-skjemaene»

Spørsmål 4 Hvordan har skolen gjort seg nytte av kompetansen

- Kåserier og foredrag for elever, lærere og i lokale foreninger
- Studiedag på skolen, lysbildeserie for elever, foredrag i ulike institusjoner, opplegget blir brukt også nå 10 år etter
- I forb. med prosjekter og OD (?)
- Kursdag for lærerne, info til alle 7.klasser, vi har hatt innsamlingsaksjon for en skole i Zimbabwe
- Ulandskunnskap som valgfag - i samfunnsfagsundervisning generelt
- Foredrag for lærere, samarbeid med andre lærere om Afrika, veiledning for elever
- Internasjonal uke, og i samfunnsfag generelt
- Internasjonal dag/uke og internasjonalisering valgfag (nord-syd)
- Temauke ved FNs 50 årsjubileum, morgensamlinger for hele skolen, o-fag for 6. klassene ved skolen
- Operasjon dagsverk, eget valgfag
- AV-midler til skolen, debattopplegg for lærernes planlegging
- Foredrag for kolleger og for fagseksjon
- Læreren er leder for internasjonal gruppe, ansvar for skolens kontakt/utveksling med Tanzania, internasjonal uke og prosjektarbeid
- Prosjektarbeid
- Kollegiet er blitt «skolert», det ble ikke tatt mer tak i det dessverre
- Vi har fått et annet og mer positivt bilde av norad enn det vi får fra mediene, tillit til norad
- Kan bli en viktig del av det samlede arbeidet innen internasjonalisering
- Undervisning i voksenopplæringsklasser og grunnskoleklasser, info til kolleger
- Skolen har nå ulandskunnskap valgfag, samt viktig for internasjonal uke, operasjon dagsverk, undervisningsopplegg og «konsulenthjelp» til kolleger
- Læreren er ressursperson både i skolen og for øvrig i fylket
- Læreren har ansvar for internasjonaliseringsarbeidet som er prioritert både ved skolen og i kommunen

Spørsmål 7 Hvorfor bør tiltaket opprettholdes?

- Viktig for lærerne - elevene får engasjerte og positive lærere. Som etterutdanning har slike tiltak stor effekt - viktig info.-kanal for UD/NORAD
- Formidling av personlige opplevelser er holdningsskapende, dette er den eneste sjansen lærere har til skaffe seg praktisk og teoretisk kunnskap om u-land
- Øker kompetanse ved skolen, påvirker holdninger hos lærere og elever, mer forståelse og toleranse
- Gir lærere direkte innsyn - mer jordnær og direkte formidling til elevene
- Utviklende for læreren, stimulans for skolen og gir oppdatert kunnskap
- Svært viktig kompetanse når vi har fremmedkulturelle elever
- En viss spredningseffekt i kollegiet, viktig for elevene å få ferske og direkte inntrykk fra uland
- Formidlinga til elevene blir på denne måten mer konkret og engasjerende. Impulser gir også til andre lærere
- Nødvendig om skolen skal ha kontakt/utveksling med lærere og elever fra tredje verden
- Det gir i hvert fall inspirasjon til den som deltar, og kunnskapene og engasjementet kan tilflyte kollegiet og i neste omgang elevene
- Viktig for en skole med elever fra andre kulturer - evne til innleving og forståelse for andre kulturer. Holdningsskapende og fokuserer på det positive, ikke bare det negative som media er flinke til hente fram
- Eneste tiltaket som støtter nord-sør arbeidet. De fleste tiltakene handler om Europa, dette er det eneste tiltaket som fører oss over Gibraltar
- Skolen ble sterkt engasjert i landet og utviklingsland generelt etter besøket
- Sprer info som oppveier noe av mediens elendighetsbeskrivelser av Afrika
- Viktig med selvopplevd kunnskap og erfaring, engasjementet øker - grunnleggende for det holdningsskapende arbeidet
- Norske barn får på denne måten en unik sjanse til å bearbeide holdninger og mistro til andre folk og kulturer

Spørsmål 8 Kommentarer til tiltaket for øvrig:

- Opplevelse og engasjement i en hverdag der krav til resultater/dokumentasjon, papirarbeid og rapportering snart tar overhånd
- Det er vanskelig å si om det er rett bruk av pengene. Kanskje kunne tiltaket begrenses noe
- Tiltakene muliggjør mer konkret og direkte info/læring for bruk i undervisningen.

Selvopplevelse og personlige inntrykk er viktig i all læring

- Skolen har hatt god nytte av tiltaket
- Viktig for skolen evne/mulighet til å undervise/skape forståelse for andre lands sosiale og kulturelle særtrekk.
- Rektor ved skolene bør få være med på å vurdere hvem som skal reise, det er en kjent sak at noen lærere reiser kun for egne opplevelser, og det holder ikke

- Alle som arbeider på norsksenter (med fremmedkulturelle elever) burde ha mulighet til å reise, helt til land vi får mange asylsøkere fra
- Ulandskunnskap blir stadig viktigere fordi vi har med andre kulturer å gjøre pga immigrasjon. Fordelingspolitikk må komme på dagsorden igjen.

8.3. MANDAT FOR EVALUERING AV STUDIEREISER FOR LÆRERE

1. Innledning

I nærmere 20 år har det vært arrangert studiereiser for lærere til utviklingsland. Rammen rundt dette etterutdanningstilbudet har i hovedsak vært en faglig innføring i forkant av reisen inkludert et seminar, en tre-fire ukers studiereise og et avslutningsseminar på høsten. Reisen har gått til to eller tre av Norges hovedsamarbeidsland. I 1980-årene gikk reisene til land i Asia, men de senere årene har det østlige og sørlige Afrika vært reisemålet. Rundt 20 lærere har deltatt på de årlige reisene. Til tross for høy egenandel søker over 100 lærere på dette tilbudet.

Siktemålet med tilbudet er å gi deltakerne en bred innføring i de problemer og utfordringer mange utviklingsland står overfor, samt innføring og forståelse for NORADs arbeid og strategi. Under oppholdet ønsker en å gi en innføring i alt fra bistandsarbeid til dagligliv på grasrotnivå.

NORAD har i hovedsak hatt det faglige og finansielle ansvaret for dette tilbudet, opprinnelig i nær kontakt med lærerorganisasjonene som også har bidratt finansielt til reisen. En eksternt rekruttert person var i mange år ansvarlig for gjennomføring av selve reisen. De senere årene har FN-sambandet tatt over denne oppgaven. Samtidig er lærerorganisasjonenes rolle blitt redusert.

Etter reorganiseringen av informasjonsvirksomheten i UD/NORAD har departementet og direktoratet

samarbeidet om dette opplegget faglig og finansielt. En viktig begrunnelse for et slik samarbeid har vært å sikre at denne eneste studiereisen for lærere til land i sør opprettholder tematisk bredde og et mangfold som gir denne målgruppen et helhetlig perspektiv på bistand og nord-sør spørsmål.

2. Evalueringens formål

Evalueringen skal vurdere:

- 2.1 - hvilke resultater og virkninger tilbudet har skapt i forhold til den enkelte deltakers undervisning, skole, lokalsamfunn, og andre aktiviteter som har kommet til nytte for skolen. Hvorvidt den enkelte deltaker har fått kunnskap om NORAD og det konkrete utviklingssamarbeidet skal også vurderes. Evalueringen skal komme med forslag til hvordan tilbudet mer systematisk og effektivt kan utnyttes i fremtiden.
- 2.2 - kriterier og prosedyre for utvalg, faglig innføring før utreise og avslutningsseminar og hvordan dette systemet kan forbedres for å oppnå større effekt av tiltaket. Samarbeidet og rollefordelingen mellom UD, NORAD, FN-sambandet og lærerorganisasjonene skal i denne sammenheng vurderes særlig for å finne ut hvordan virkningene av tiltaket kan forsterkes, f.eks. gjennom bygging av nettverk for faglig utveksling og bruk i UD og NORADs informasjonsarbeid. Lærerorganisasjonenes reduserte engasjement i opplegget skal også belyses.
- 2.3 - relevansen av studiereisenes innhold, inklusive, forventninger og ønsker, deres opplegg og gjennomføring med særlig vekt på hvordan de bedre kan

tilpasses tiltakets overordnede formål og den enkelte deltakers interesser og prioriteringer, samt læreplaner i skoleverket.

3. Metode og gjennomføring

Evalueringen skal omfatte brukerundersøkelse, inkludert kartlegging av oppfølgingstiltak og ringvirkninger av tiltaket. Oppdraget skal gjennomføres av

fagpersoner med relevant pedagogisk, utviklings- og informasjonsfaglig bakgrunn.

4. Tids- og kostnadsplan

Evalueringen skal gjennomføres innen en ramme på tre månedsverk i løpet av høsten 1996, med en finansiell ramme på kr 310 000,-. Endelig rapport skal foreligge 01.02.97.

8

9

10

11

12

13

14

15

16

EVALUATION REPORTS

- 1.87 The Water Supply Programme in Western Province, Zambia
2.87 Sosio-kulturelle forhold i bistanden
3.87 Summary Findings of 23 Evaluation Reports
4.87 NORAD's Provisions for Investment Support
5.87 Multilateral bistand gjennom FN-systemet
6.87 Promoting Imports from Developing Countries
- 1.88 UNIFEM – United Nations Development Fund for Women
2.88 The Norwegian Multi-Bilateral Programme under UNFPA
3.88 Rural Roads Maintenance, Mbeya and Tanga Regions, Tanzania
4.88 Import Support, Tanzania
5.88 Nordic Technical Assistance Personnel to Eastern Africa
6.88 Good Aid for Women?
7.88 Soil Science Fellowship Course in Norway
- 1.89 Parallel Financing and Mixed Credits
2.89 The Women's Grant. Desk Study Review
3.89 The Norwegian Volunteer Service
4.89 Fisheries Research Vessel – «Dr. Fridtjof Nansen»
5.89 Institute of Development Management, Tanzania
6.89 DUHs forskningsprogrammer
7.89 Rural Water Supply, Zimbabwe
8.89 Commodity Import Programme, Zimbabwe
9.89 Dairy Sector Support, Zimbabwe
- 1.90 Mini-Hydropower Plants, Lesotho
2.90 Operation and Maintenance in Development Assistance
3.90 Telecommunications in SADCC Countries
4.90 Energy support in SADCC Countries
5.90 International Research and Training Institute for Advancement of Women (INSTRAW)
6.90 Socio-cultural Conditions in Development Assistance
7.90 Non-Project Financial Assistance to Mozambique
- 1.91 Hjelp til selvhjelp og levedyktig utvikling
2.91 Diploma Courses at the Norwegian Institute of Technology
3.91 The Women's Grant in Bilateral Assistance
4.91 Hambantota Integrated Rural Development Programme, Sri Lanka
5.91 The Special Grant for Environment and Development
- 1.92 NGOs as partners in health care, Zambia
2.92 The Sahel-Sudan-Ethiopia Programme
3.92 De private organisasjonene som kanal for norsk bistand, Fase I
- 1.93 Internal learning from evaluation and reviews
2.93 Macroeconomic impacts of import support to Tanzania
3.93 Garantiordning for investeringer i og eksport til utviklingsland
4.93 Capacity-Building in Development Cooperation Towards integration and recipient responsibility
- 1.94 Evaluation of World Food Programme
2.94 Evaluation of the Norwegian Junior Expert Programme with UN Organisations
- 1.95 Technical Cooperation in Transition
2.95 Evaluering av FN-sambandet i Norge
3.95 NGOs as a channel in development aid
3A.95 Rapport fra presentasjonsmøte av «Evalueringen av de frivillige organisasjoner»
4.95 Rural Development and Local Government in Tanzania
5.95 Integration of Environmental Concerns into Norwegian Bilateral Development Assistance: Policies and Performance
- 1.96 NORAD's Support of the Remote Area Development Programme (RADP) in Botswana
2.96 Norwegian Development Aid Experiences. A Review of Evaluation Studies 1986-92
3.96 The Norwegian People's Aid Mine Clearance Project in Cambodia
4.96 Democratic Global Civil Governance Report of the 1995 Benchmark Survey of NGOs
5.96 Evaluation of the Yearbook Human Rights in Developing Countries
- 1.97 Evaluation of Norwegian Assistance to Prevent and Control HIV/AIDS
2.97 «Kultursjokk og korrektiv» – Evaluering av UD/NORADs studiereiser for lærere

